

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Básnická a prozaická tvorba Ladislava Dvořáka
Ladislav Dvořák's Poetry and Prose

Bakalářská diplomová práce
The Bachelor's Diploma Thesis

Vendula Štefelová
Česká filologie – Historie

vedoucí práce: Mgr. Petr Komenda, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci „Básnická a prozaická tvorba Ladislava Dvořáka“ vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Petra Komendy, Ph.D., za použití literatury uvedené na konci této bakalářské práce.

V Olomouci dne 27. 4. 2011

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali při vzniku této práce. Především Mgr. Petru Komendovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce za trpělivé, angažované a erudované vedení. Také děkuji Mgr. Liboru Rösnerovi za celkovou korekturu textu.

OBSAH

ÚVOD – DVOŘÁKOVA GENERACE MLČENLIVÁ, UPOZADĚNÁ, ČEKAJÍCÍ	5
I. I. Vnímání města vesnickým člověkem	13
II. POJETÍ PRÁCE – ŘEMESLO VS. TOVÁRNA.....	17
III. 50. LÉTA	20
IV. PRINCIP HRY	25
IV. I. Dětský svět před zlomem	25
IV. II. Zlom v dětském světě.....	28
V. PRINCIP PUTOVÁNÍ	33
VI. OTEC-KOVÁŘ	38
VII. SEVŘENÝ STYL A ÚSPORNÉ VYKRESLENÍ POSTAV U L. DVOŘÁKA ...	39
ZÁVĚR.....	49
ANOTACE	51
LITERATURA.....	52

ÚVOD – DVOŘÁKOVA GENERACE MLČENLIVÁ, UPOZADĚNÁ, ČEKAJÍCÍ

K charakterizaci Ladislava Dvořáka jakožto autora a jeho literárních vrstevníků musíme vyjít z historického kontextu. Po únoru 1948 se začíná dělit spisovatelská obec na literáty novým režimem protežované, trpěné a zakazované. Což v praxi znamená, že publikovat mohou jen někteří, ba co víc – vyžaduje se to od nich. Oproti tomu nežádoucí představitelé tehdejší literatury se potýkají s cenzurou, která buď jejich dílo úplně zakáže, nebo jen „upraví“, eventuálně připravené tisky pošle do stoupy. Tak píší vesměs do šuplíku, pro své nejbližší přátele. Do této části generace řadíme také Ladislava Dvořáka. K takovým světlým momentům, kdy vycházejí díla dříve nemyslitelná, dochází od únorového puče nejprve v roce 1956. Na Chruščovův projev v Sovětském svazu, v němž si tehdejší první tajemník ÚV KSSS dovolil kritizovat nedávné poměry, navazuje i Svaz československých spisovatelů, který souhlasně žádá nápravu dřívějšího stavu, zejména pak v oblasti literární: „Vyzvěme umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem toho jména hodni, ke spolupráci. Nečekejte, až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil.“¹ Přes jisté uvolnění situace ve společnosti se poměry vracejí k poúnorovému standardu. Nové „tání“ dobových poměrů nastává až ve druhé polovině let šedesátých. Ale následně pak opět dochází k utužení.

Jak blíže charakterizovat tu část generace, které není dovoleno publikovat? Zdeněk Kožmín s Jiřím Trávníčkem ji vystihují těmito slovy: „Jde o autory narozené kolem roku 1920, o generaci nazývanou ‚válečná‘, ‚mlčenlivá‘, ‚Ortenova‘ (podle jejího nejvýznačnějšího představitele).“² Mládí těchto autorů spadá do období druhé světové války. Po jejím konci nastoupili z nucených prací na vysoké školy. Nadšení z konce války a zahájených studií pak vystřídalo vystřízlivění v podobě únorového puče, po němž následovaly vyhazovy ze škol. Proto jsou pro ně opět charakteristické pocity deziluze, nicoty, ztráty jistot. Emanuel Frynta situaci své generace popsal v dopise Františku Hrubínovi takto: „Hlavně však poznali dřív a bezprostředněji jiné věci než literaturu, naučili se spíš znát obyčejné,

¹ KOŽMÍN, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří: Na tvrdém loži z psího vína. Česká poezie od 40. let do současnosti. Brno 1998, s. 64.

² Tamtéž, s. 25.

tj. neliterární lidi než literáty a skládali spíš uhlí a cement než doktoráty.“³ Nedostali ani možnost publikovat, ať už časopisecky, anebo knižně. I jejich vzájemné střetávání bylo ostatně omezeno, nemluvě o nemožnosti konfrontovat svou tvorbu s názorovými směry za hranicemi země. Tato generace později pozbývá často chuť nějak se angažovat. A protože „vidí“, protiví se jí plytká slova. Hnusí se jí i jakákoli účast na oficiální literární tvorbě. A právě tímto svým postojem se osobnosti nové generace uvedly v nebezpečí, že totiž literárně promluvit ani nikdy nemusí. Další charakteristické prvky této generace popisují Kožmín s Trávníčkem: „Tíhne k větší soustředěnosti – dovnitř a do hloubky. Úzkost, ‚vědomí nehotovosti člověka‘, ‚meditativní chvíle samoty‘ a současně zájem o zachycení ‚skutečnosti z chaosu‘ [...], podíl na společném údělu (všelidskost), tj. antropologizace, stav krize, trpnost, outsiderství, skepse – to jsou hlavní stigmata válečné generace. [...] Člověk plyne, je v pohybu, je unášen, ale tím zároveň vykořeňován, vytrhován ze své podstaty, stále strhován v neklid a odcizení, vzdalován od svého jediného domova, domova duše. [...] ‚Mladá‘ generace v posledních letech příliš zvažněla a zahloubala se do vlastních otázek po smyslu života.“⁴

Podle Františka Hrubína se část této generace pouze stylizuje do pozice společenských vyvrženců: „Jediné riziko je vám otevřeno: dostat se z té situace. Vy se však zavrtáváte, hloubíte si jakousi krtčí díru, v níž se lze dobrat i určité spokojenosti se sebou samým.“⁵ Nepředvídá této generaci téměř žádnou budoucnost, protože podle něj nedosahují ani zdaleka kvalit generace předešlé, přičemž generace nadcházející je už nyní začíná převyšovat. Hrubínův úsudek, že pro literaturu obecně jakoby tato generace ani propříště neexistovala, Emanuela Fryntu, zdá se, tolik netrápí: „A ať se tedy stane, že příští generace přeskočí tu naši, nebude to skok přes mrchoviště lhářů, nýbrž přes někoho, kdo uvázl na místě, kam ho osud postavil na stráž.“⁶ Dále Frynta argumentuje tím, že netouží po liché slávě dobového světa: „Před kým chci obstát, to není Branislav ani sentimentální čtenářka, nýbrž chlapi, jako byli Tvůj otec a můj, protože jimi vede cesta k poezii, která stojí

---

³ MÁLKOVÁ, Iva: Adresát František Hrubín. Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty. Brno 2010, s. 246.

⁴ KOŽMÍN, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří: Na tvrdém loži z psiho vína. Česká poezie od 40. let do současnosti. Brno 1998, s. 26-27.

⁵ MÁLKOVÁ, Iva: Adresát František Hrubín. Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty. Brno 2010, s. 243.

⁶ Tamtéž, s. 246.

za to.⁷

Dvořák sám tuto dobu demonizoval následujícími slovy: „Takový nastal pekelný čas, že ať jsem udělal co udělal (sic), ať jsem řekl co jsem řekl (sic), všechno vypadalo jako lež, jako podlost. Když to má být takle (sic), pomyslel jsem si, proč se namáhat? Nebudu dělat nic a nic neřeknu. Děsné! I má nečinnost, i mé mlčení byly lživé, byly podlé. [...] Co, co je to za prokletý, pekelný čas? Když nikdy, tedy teď Ti, Věčný Bože, dává Satan šach! Ale čím to, že i v téhle chvíli zaléhalo ke mně nesmírné, věkovité, sebejisté: Pcha! Simultánka teprve začala!“⁸

Jaká tedy byla ona „umlčovaná“ generace obecně, můžeme vyčíst z předchozích řádků. Tolik z obecné charakteristiky. Jak moc však všechny tyto „obecně platné“ aspekty platí pro Ladislava Dvořáka? Co je i pro něj typické? A kde se naopak s těmito tvrzeními rozchází? Dvořáka lze bezpochyby zařadit mezi tzv. „mlčenlivou“ generaci v tom ohledu, že jeho dílo nebylo publikováno v době, kdy je napsal, ale většinou až se zpožděním několika (někdy až desítek) let. Charakterizaci celé generace jako mlčenlivé v jiném slova smyslu můžeme podepřít tvrzením z charakterizace Dvořákovy tvorby samotné – cílená strohost, jednoduchost textů, měla působit kontrastně k příliš hovorným a zpěvným budovatelským veršům. Píše podle jedné verše „...reagující s až asketickou prozaičností na plytký a okázalý lyrismus budovatelské éry“.⁹ Některým přijde jeho básnická tvorba jako „neokázalé veršové umění“¹⁰ bez velkých gest a velkých slov, jiní ji ale považují za cosi nedořečeného a píší, že Dvořák nemá, co říci: „Málo slovy říká málo.“¹¹ Promítá se toto i do jeho stylu psaní? Jaký je důvod minimalistického způsobu Dvořákova vyjadřování? Stává se jeho nedostatkem, nebo zamýšleným prvkem?

Ladislav Dvořák patří mezi generaci, která nedostala možnost publikovat vše, co napsala a publikovat chtěla. Nutností se tak stalo psaní „do šuplíku“. Prvními čtenáři se pak stávali autoři stejně postižení či autorovo nejbližší okolí. Ve svých povídkách a básních se pak nesnažil ani tak o dokonalost tvaru jako spíše o správné vyznění obsahu, a to aby zaznělo, co zaznít mělo. Dvořák sám o tom píše takto: „Tomu, co píšu, bych klidně říkal třeba cancy, balancy a tak. Takovými podobnými názvy se lze totiž krásně vyhnout neplodným dohadům,

⁷ MÁLKOVÁ, Iva: Adresát František Hrubín. Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty. Brno 2010, s. 246.

⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Sentence. In.: Revolver revue 1999, č. 41, s. 158.

⁹ MENCLOVÁ a kol.: Slovník českých spisovatelů. Praha 2000, s. 163.

¹⁰ SLAVÍK, Ivan: Ladislav Dvořák. In.: Souvislosti 1992, č. 3, s. 9.

¹¹ MILOTA, Karel: Prostota jako východisko. Plamen 1966, č. 6, s. 149-150.

do které ze stávajících příhrádek mé výtvořiny doopravdy patří. [...] Samozřejmě si nemyslím, že by byla nějaká zvláštní témata pro prózu a jiná pro poezii, vyplývá to ostatně z toho, co už jsem řekl. [...] důležité je pouze jedno: nakolik dokáže autor čtenáře zaujmout a přesvědčit. Zaujmout pro cokoli a přesvědčit o čemkoli.“¹² Pro toto Dvořákovu tvrzení lze také souhlasit s tím, že jeho poezie s prózou jsou zaměnitelné, nebo lépe řečeno – próza doplňuje nevyřčené věci poezie a naopak.

Pocit deziluze a ztráty jistot prochází Dvořákovou tvorbou jako pověstná červená nit. Za základní témata jeho díla je považováno vyobrazení všednosti, lidské bolesti, samoty, životního outsiderství. Hledání řádu, starých hodnot, které sloužily a sloužily dobře, se uskutečňuje nejen z pozice jeho postav, ale také skrze verše. Dvořák ve svém díle pohrdá novými proklamovanými hodnotami a usiluje o smíření se sebou samým, ukotvení sebe a svých hodnot. Kde však hledá ztracenou rovnováhu? Je Dvořák nostalgikem, nebo existencionalistou?

V této práci autorka vychází ze souborných vydání Dvořákovy poezie (*Hle nyní*) a prózy (*Jak hromady pobitých ptáků*). Oba soubory byly vydány v devadesátých letech. Některé další texty (*Sentece*) Ladislava Dvořáka byly uveřejněny na stránkách časopisu *Revolver Revue*, v monotematickém čísle věnovanému autorovi. Sám spisovatel nerozlišoval svou prozaickou tvorbu od poezie, proto se tak nebude dít ani v této práci.

Důraz bude kladen na klíčové motivy Dvořákovy díla. Ty budou nahlíženy skrze sekundární literaturu. K rozlišení mezi prostorem světským a sakrálním (a vším, co do nich patří) bude sloužit Eliadeho pojetí z knihy *Posvátné a profánní*. Typologie Dvořákovy prozaického díla bude nahlížena skrze knihu Shlomith Rimmon-Kenanové *Poetika vyprávění*. Pro vymezení události v díle jako takové poslouží kniha J. M. Lotmana *Struktúra umeleckého textu*.

Oporou této práce budou také články řady literárních kritiků, které hodnotí Dvořákovu dílo. Kritiky nepocházejí jen ze spisovatelovy současnosti, ale některé byly uvedeny až po jeho smrti.

K pochopení celé řady jevů ve společnosti, v Dvořákově spisovatelské generaci poslouží vzpomínky přátel spisovatele, které byly uveřejněny v již zmiňovaném časopise – *Revolver revue* – monotematickém čísle, jež se věnovalo

---

¹² DVOŘÁK, Ladislav: Ediční komentáře. In.: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 543-544.

osobnosti a dílu Ladislava Dvořáka. Vedle těchto cenných materiálů bude brán zřetel na informace od dalších autorů – Jaroslava Meda (*Spisovatelé ve stínu*), Ivy Málkové (*Adresát František Hrubín*) a jiných.

I. VESNICE

Pro celou řadu Dvořákových hrdinů i pro spisovatele samotného platí vesnice za místo, kde byli zrozeni. Což samo o sobě postačí k tomu, aby bylo povždy bráno jako prostor ojedinělý. Vždyť místu, kde se člověk narodil, nikdo nesejme punc důležitosti, který neztrácí ani tehdy, je-li spjato se vzpomínkami radostnými, bolestnými, a to dokonce ani v případě, že vzpomínky na místo jeho narození člověku nezůstaly žádné. Unikátnost mu přisuzuje právě neopakovatelnost daného momentu – že totiž člověk přijde na svět jen jednou, na jednom konkrétním místě.

Avšak vesnice jako taková v Dvořákově díle neplatí pouze za místo zrození. Ve vykreslení jejích podob dochází k posunům z hlediska protagonistů, kteří se na jejím pozadí pohybují. Podívejme se nejprve na děti, které zatím žijí ve světě snovém, nemají ponětí o úplné realitě.

Jejich pozornost ulpívá na věcech obyčejných, z nichž neskrývají nadšení: „A on šťastný obr přikývne a práskne bičem / Vždyť když přimhouří oči / Malena má břicho jako globus / s temně rudou skvrnou Severní a Jižní Ameriky / a Jahoda jak Evropu s Asií a Afrikou / Hou řekne malá hou / napásl jsem svět / já přešťastný obr.“¹³ Sepětí s časem dětství tak prostředí vesnice činí nesrovnatelným. Prostor, kde člověk prožije toto období života – a bylo-li svým způsobem šťastné – navždy zůstane pro autorovy postavy jaksi mimořádný, nikdo mu nevezme jeho vůni a chuť.

V čase dětství hrdinové Dvořákových próz vše poprvé poznávají, začínají chápat, objevovat, učí se jednotlivým věcem. Vše má pro ně rozměr skvělosti, nádech tajemna. Okruh takového poznávání není zpočátku rozsáhlý, ale postupně se rozšiřuje do šířky, délky i hloubky. Pozorují svět velkýma očima, čistýma, nezkaženýma, rozšiřujícíma se úžasem nad poznávaným: „Ty dvě oči

---

¹³ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 45-46.

nad vraty a ty tam za tím otvorem po vyraženém suku pozorně pozorují svět, ten podivuhodný svět, nepochopitelný svět za plotem dvorka, a v malých hlavách za těma očima se rodí nové a nové myšlenky, nové a nové otázky. Večer bude mít tatínek s maminkou co odpovídat.¹⁴ Učí se rozeznávat dobro a zlo pomocí pocitu, pomocí vlastního ne tak zatíženého svědomí. Dvořákovi dětské hrdinové vidí svět nedokonale, a to díky své nezkušenosti, jejíž nedílnou součástí je i jistá dávka dětské naivity a důvěry v dobro každého člověka. Postupně docházejí díky některým událostem k prozření, k vidění světa takového, jaký skutečně je. Tato změna v životě Dvořákových dětských postav způsobí, že i celý prostor vesnice se stává problematizovaným.

Proč tedy pojmenoval Dvořák v povídkách svou rodnou ves jako Nadějov? Autorovo zdůvodnění zní takto: „Jmenuje se tak proto, že zde každý máme nějakou naději. [...] Myslíme si každý o té své večer, když uléháme, a je to zase ona, která nám přijde první na mysl, když se ráno probudíme. Naděje.“¹⁵ V čem tkví ona naděje? Explicitně ji nijak nenazývá, ale z jednotlivých střípků v jeho díle lze mozaiku poskládat asi takto – nejprve je vesnice spojená s raným dětstvím. Některé aspekty tohoto období byly již načrtnuty. Bedřich Fučík přikládá této oblasti spisovatelovy tvorby ještě jinou funkci – chránivou. Bez příkladu etapy tak idealizovaného života by podle něj nešlo unést tíživou realitu věku pozdějšího. Nazývá čas dětství u Dvořáka ztraceným rájem, jenž vykazuje odlesky světla do tíživé šedi či tmy skutečnosti.¹⁶

Vesnice v Dvořákově pojetí také představuje místo, kde nadále platí systém hodnot vytvořený na základě života lidí mnoha generací nazpět, systém hodnot stálých, jehož vzácné dědictví není radno v celém životě zahodit. Hrdinové Dvořákova díla se díky tomuto dědictví cítí být pokračovatelé někoho, ve svých předcích mají i „svou“ minulost. Svou přítomností chtějí pokračovat v nesení tradice a hodnot pro budoucí potomky. Jejich odkaz, to, co se snažili žít, kousek z nich, pak potrvá po dlouhé generace: „Neříkám, že není živ,‘ hučí po větru borovice, ‚já vím, že žije. V tobě chlapče (sic).“¹⁷ Někdy znamená odkaz u Dvořáka určitý druh jha: „balvane tam od nás / z mé rodné končiny“¹⁸, jindy jej s radostí přijímá: „Jsem tu

---

¹⁴ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 19.

¹⁵ Tamtéž, s. 410.

¹⁶ Srov. FUČÍK, Bedřich: Outsider se směje. In.: Host 1992, č. 8, s. 56.

¹⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 97.

¹⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 25.

jistě proto, abych doplnil maminčino vyprávění o ohromující podrobnosti. Ach, přece k něčemu! Jen proto se po mně neslehla země, jen proto mě svět vyvrhl na rodný břeh jak oceán trosky lodi.¹⁹

Topos vesnice je posvěcen rituály předávanými z generace na generaci, v každé generaci je znovu obnoven ve své dřívější podobě, znovu „stvořen“, proto se potomkům stává vlastním.²⁰ Pro Dvořákovy vesničany existuje „vyšlapaná cesta“ chodidly předků, z níž není radno odbočit. Apel najdeme v básni *Kterési noci*: „Čas vstávat kladiva se chopit / Z uhlazených násad z topor úhořích.“²¹ Vztáhneme-li symbol kladiva na často opakovaný symbol otce-kováře, spatřujeme v tomto úryvku básně narážku na žití jeho odkazu. Bez kladiva by bylo kovářské řemeslo nemyslitelné. Chopit se jej tedy znamená osvojit si onu tradici, jít ve stopách předků. „Z uhlazených násad“ opět poukazuje na onu tradici, „ohmatanou, ozkoušenou“ rukama předků. Sounáležitost s předky hraje u Dvořáka důležitou roli, protože tradice a daná pravidla zároveň osvobozují. Poskytují určitý model chování, jednání, jenž je vyzkoušený, a co je důležité, osvědčený.

Odchod z domoviny lze u Dvořáka chápat i jako získání nadhledu, odstupu, nových zkušeností, též jako cestu k dospění. Tím, že hrdina opustí domov, v němž se nemusí bát větších zvrátů, získá jiný pohled na život, na jeho prožívání. Získává navenek svobodu, ale ruku v ruce s tím i velkou zodpovědnost za podobu svého života, a tak mu postupem času nezbývá než utéct se do známého prostředí, hledat vzory a útočiště pro svůj zatím nerozhodný životní postoj právě v prostředí důvěrně známém, zažitém. Vlastní nerozhodnost jej následně nutí hledat pevný bod, jistoty v rámci společnosti, která je otevřená pro spoustu věcí, jen aby se on sám neztratil: „Touha náboženského člověka žít v prostoru, který je posvátný, se vskutku rovná touze žít v objektivní skutečnosti, nenechat se paralyzovat nekonečnou relativitou ryze subjektivních zkušeností, žít ve světě, který je skutečný a účinný, a nikoli v pouhé iluzi.“²² Kvůli variantnosti a množství lidských hodnot totiž zároveň se svobodou navenek získává hrdina nesvobodu. Poznání mu sice rozšiřuje obzory, ale zde se už nemůže schovat za zažitá pravidla, za zákazy, příkazy vrstlé pod kůži, zde se mu nabízí prostor vytvořit si svůj vlastní systém hodnot. Člověk Dvořákových próz, který přejde z jednoho prostředí do druhého, se v něm buď zabydlí, anebo

¹⁹ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 97.

²⁰ Srov. ELIADE, Mircea: *Posvátné a profánní*. Praha 2006, s. 24.

²¹ DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994, s. 54.

²² ELIADE, Mircea: *Posvátné a profánní*. Praha 2006, s. 22.

nikoli. Avšak co mu zůstane? Pocit vykořeněnosti. Pocit, že je sem přesazen, že zde nevyrostl. A tak se musí aspoň ve vzpomínkách utíkat do prostoru, kde se cítí být původní, do domova a rodné vsi.

Typickým příkladem jsou Dvořákoví intelektuálové-outsideri. Proč se vracejí tak často do minulosti? Nejsou spokojeni se svou přítomností, proto se raději utíkají zpět k odkazu předků, kteří něco dokázali, kteří po sobě něco hmotného, potažmo duchovního zanechali. Explicitně vyjádřeno, díky tomuto ví, že mají své místo ve světě, že jejich bytí není jakousi náhodou, ale má smysl. Cítí potřebu obhájit svou existenci sami před sebou, nalézt jisté zakotvení, pevný bod, který jim samotným pomůže nalézt sebe a své místo ve světě. Právě v tomto prostoru, kde prožili dětství, kam patří svými kořeny, kde žili jejich předkové, nalézají svou hlubinu bezpečnosti, navzdory všem jejím negativním stránkám.

Dvořákova vesnice není prosta dalšího dosud opomíjeného rysu. Lidé si zde uvědomují, ba co více, na vlastní kůži pocítují, že „*je tady něco víc / co nedovedu říci.*“²³ Existující řád udává sama příroda, jednotlivá roční období. Sepětí s půdou a přímo existenční závislost na ní otevírá člověka něčemu vyššímu, dává mu pocítit, jak malým ve skutečnosti je – že totiž nezáleží pouze na jeho chtění a pili. To je nejvíce patrné v povídce o sedlákovi, který se rozhodl vzepřít se třetímu přikázání (Pomni, abys den sváteční světil.). Nejenže si tímto svým počinem vysloužil pohoršení ze strany lidí, ale pocítil též zásah „shůry“.

Celý systém hodnot pak zaštiťuje právě ono uvědomění si existence Boží. Víra v Dvořákových prózách není proklamována, spíše ji lze vytušit jako přirozený fakt z jednotlivých poznámek o rodičích, kteří se modlí se svými dětmi, o cestě na pouť, na mši svatou. Patrnější se však stává v jeho pozdějších básnických sbírkách, které jsou protkány aluzemi na bibli, jenž mají být východiskem (*Verše v chůzi*²⁴, *Zimní úroda*²⁵, *Čekají*²⁶...), jakož i konkrétnějším vymezením přesahu člověka. Ivan Slavík dosvědčuje, že Dvořákova osobní víra v Boha byla spíše patrná v jeho životě, v jeho díle spíše náznakově, resp. hlavně v poezii: „Aspoň tak to na mě dýchá z jeho básní.“²⁷

Podoba vesnice by nebyla celistvá bez toho, aniž bychom

---

²³ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 100.

²⁴ Tamtéž, s. 99.

²⁵ Tamtéž, s. 107.

²⁶ Tamtéž, s. 116.

²⁷ SLAVÍK, Ivan: Ladislav Dvořák. In.: Souvislosti 1992, č. 3, s. 9.

Dvořákovým vesničánům nepřiznali také jistou dávku pověřivosti, zaostalosti v názorech a ve vzdělání. Nemá to však nic společného s primitivismem. Rovněž u některých přetrvává sice tradice, avšak okleštěná, tedy bez jejího samostatného vnitřního života. Její smysl se začíná vyprazdňovat. V této chvíli začíná narážet dospívající muž z Dvořákových próz: „Lidi jsou směšní pokrytci. Chodí pořád do kostela, ke zpovědi, k přijímání, dávají sloužit mše svaté jeden za druhého v takové míře, jak je kdo bohatý, ale podívejte se na ně, když vyjdou z kostela!“²⁸ Když dojde ke konfrontaci těchto dvou světů, nyní už ne vnějších, nýbrž vnitřních, dochází opět k neporozumění. Názorným příkladem budiž povídka *Quirin Mazel, modlař*. Člověk, jenž není s to obhájit své názory, jelikož jsou pouze přejaté a nevyložené vlastním rozumem, vnitřně prázdné, omezující se jen na „vnějškovost“ a deformované uvnitř. Proto i taková banální zmínka dokáže rozpoutat vášnivé diskuse: „Země se sama točí kolem Slunce.“²⁹ A mladík po jeho boku se pochopitelně rozčiluje: „Země obíhá kolem Slunce [...]. To ovšem není důkaz proti existenci Boží.“³⁰ Quirin se bojí jiné „pravdy“, neboť právě z toho důvodu, že není opodstatněná vlastním rozumem, tuší, že má trhliny, jejichž objevení se obává, a poněvadž není s to ji pochopit, nechce připustit jiné vnímání, a schovává se za „zbožné řeči“: „Otevřels mi oči, chlapče. Satan nás pokouší. Je dobře vědět, že ještě slídí. Všude.“³¹

I. I. Vnímání města vesnickým člověkem

O pocitech člověka příšlého z vesnice do velkého města čteme v Dvořákově básni *Cesta do Prahy*: „Ať někdo ucpe na chvíli ten dávicí / jícen za mnou / [...] Stojím venku mezi černými činžáky / Velkoměsto Tak to tedy vypadá po smrti / A já přišel přece do pekla.“³² Temné vidění města jakožto něčeho cizího je pro něj charakteristické. Tento prostor v něm vyvolává obavy, skličující pocity. Dávicí jícen poukazuje na „vyvrhování“ velkého množství lidí, anonymitu. „Já třeba nechci Vzpírám se / Vystupuji na špičky Hled' můj obličej / obrácený k nebi Zavolej

²⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 445.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 447.

³¹ Tamtéž.

³² DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 51.

dám se / rozšlapat třeba ale půjdu napříč / nebo proti Za tebou přece jdu.³³ Navzdory velkému množství lidí pocituje paradoxně samotu. V tomto anonymním prostředí hledá určitý záchytný bod, něco známého, blízkého: „Kolik je to kroků které mne dělí / od temného propadliště noci?“³⁴ Nemá v něm žádné jistoty, vidí jen temnou noc evokující pocity bezradnosti.

Dvořák jako ten, který žil na obou místech, i když v odlišném životním období, dokáže postihnout rozdíly v myšlení a vůbec v celém nazírání vesničanů a měšťanů na život. Pro začátek se podívejme na báseň *Šťastní*³⁵. Jakýsi slavný spisovatel z Prahy přijíždí na prázdniny na venkov. Ptá se hospodáře, jsou-li tam s rodinou šťastni. Už tady dochází k nedorozumění. Hospodář začne vypočítávat, jak se jim daří na hospodářství, a končí to úvahou: „Ne nepřišlo na nás žádné neštěstí.“³⁶ Na to mu básník položí znovu tu samou otázku a znovu s akcentem na slovo šťastni. Báseň se končí slovy: „Hrome ještě po létech mu vrtá hlavou / co tím vlastně tenkrát ten větroplach myslel.“³⁷ Ten samý problém autor řeší i v povídce *Jsi šťastna, Aničko?*³⁸ I v ní komunikace ztroskotá na nedorozumění, nebo lépe řečeno na jiném chápání slova „šťastná“. Život je žit jako dar, nebo jako úděl, je buď přijímán, nebo trpěn.

Do kontrastu k tomu si postavme jinou Dvořákovu povídku, *V sobotu odpoledne*: „Napadlo ho, že sobotní odpůledne (sic) jsou nejhorší. Člověk vypadne z práce v poledne a nemá kam jít, neví, co si počít. A to má před sebou ještě celou neděli! Sobotní odpůledne a neděle. Děsil se jich. To byl čas, kdy stavy úzkosti propukaly naplno. Prchal před nimi z ulice do ulice, z hospody do hospody. Báł se návratu domů, nechtěl zůstat sám mezi čtyřmi stěnami v zešeřelém pokoji s jediným oknem, s postelí, stolem, skříní, s bíle smaltovaným, skoro kosárenským, skoro věžeňským umývadlem – sám se sebou.“³⁹ Volný čas mu nedává pocit svobody, ale naopak nasazuje pouta. Rovněž vlastní byt mu evokuje vězení. Neví, co si s volným časem počít, neví, co si počít sám se sebou. Ani práce pro něj není útěchou, spíše naopak trpěnou nutností, která slouží k vydělávání peněz, než nutnou činností. Dokonce i čas vnímají tato rozdílná společenství jinak. Čas práce a čas odpočinku

---

³³ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 51.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž, s. 16.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 73-77.

³⁹ Tamtéž, s. 176.

jsou od sebe rozlišovány.

Na jiném místě (v povídce *Zaklepat na lístky růží*⁴⁰) čteme znovu o odlišné mentalitě lidí z vesnice a města, pro kteroužto se nemohou vzájemně plně chápat. „Ten naproti byl venkovan. Třeba ani žádné hodinky nikdy neměl, nebo je nechal z opatrnosti doma, aby mu je tady nikdo neukradl.“⁴¹ Jednoduchou narážkou Dvořák naznačil, jak se tyto dva různé „světy“ vzájemně vnímaly. Ostražitost vesničana vypovídá o nedůvěřivosti vůči anonymnímu městskému prostředí. Na vesnici, kde se všichni znají, kde vědí, co od sebe navzájem mohou čekat. Také ona odlišnost v řeči i smyslu slov je patrná: „Říkal třeba při pohledu na dost zanedbanou zahradu: ‚Tolik země ležící ladem!‘, při pohledu na zbytky v nemocniční kuchyni: ‚Tolik jídla nazmar!‘, při pohledu na nemocné v zahradě: ‚Tolik nemocných lidí!‘ Měl rád jeho úsečnost. Mohl si jeho krátké věty po libosti rozvádět sám.“⁴² Úsečnost, jež byla typická i pro postavu otce kováře, jednoduchost sdělení, které pro samotného mluvčího vypovídají o všem, naproti tomu proud slov, jejichž obsah je na pokraji vymizení smyslu. Ale adresát jim tak zcela nerozumí. Vykládá si vesničanovy holé věty podle sebe, dohaduje se, jaká může být jejich pointa. Vesničan se u Dvořáka od měšťana odlišuje úsečností, která pozbývá zbytečného balastu, ale pro něj vypovídá o všem. Otázka využití či nevyužití půdy staví na roveň otázce dostatku, nebo nouze, až přežití, či nepřežití.

Z Dvořákovy básně *Šťastni* je patrné, že lidé z venkova uvažují zcela odlišně než lidé z města. Onu rozdílnost lze také nazvat prostotou. Prostotou, jež nijak zvlášť nepřemítá nad životem, nýbrž jej žije. Možná právě v tomto lze hledat to stěžejní, a sice že člověk dokáže být sám se sebou, v tichu přírody (jako v povídce *Jsi šťastna, Aničko?*), jako i v přítomnosti ostatních, nepotřebuje se pro pocit spokojenosti obklopovat jinými věcmi. Jistě, neplatí to paušálně, ale tak nějak to plyne z Dvořákova vnímání města, či lépe řečeno z poznámek o životě na vesnici a ve městě. Problémy vesničana jsou hlavně existenční, na rozdíl od obyvatele města, který má čas řešit i problémy existenciální.

Ve vesnické společnosti Ladislava Dvořáka je všem přidělen určitý post. Každý tulák, blázen nebo člověk s jiným postižením sem prostě patří. Přestože jsou někteří z vesnického kolektivu vylučování nepřijetím, jejich osobnost zůstává

---

⁴⁰ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 157-159.

⁴¹ Tamtéž, s. 157.

⁴² Tamtéž, s. 158.

nenahraditelnou. Báseň *Zatracenou nám udělal ve městě hanbu* na to poukazuje: „A ačkoli to každý starostovi věřil / že by se tehdy ve městě hanbou radši ani neviděl / ve vsi to popravdě Alšovi neměl nikdo za zlé.“⁴³ Role jedince je v Dvořákově vsi do jisté míry již předurčena tím, že jedinec mnohdy přebírá pomyslnou štafetu předků – povolání, povahu, vzezření, i to, jak jej vnímá okolí.

Naproti tomu můžeme ve Dvořákově vyobrazení městské společnosti města pozorovat u jejích členů snahu po unifikaci. Kdo vybočuje, upozorňuje na sebe, platí za podivína, což jej dohání ke snažení podřídít se nastavenému modelu. Panuje zde tichá tolerance, přetvářka, nevyhledávání konfliktů, snaha o nevybočování z řady, snaha zapadnout. Příklad najdeme kupř. v povídce *Když ve městě prší*: „A prosím, jen to udělala, jako zázrakem nebo spíš jako na povel se na všech pavlačích v celé ulici začaly objevovat květináče, koflíky, hrnce, truhlíky.“⁴⁴ Protagonisté této povídky se maximálně snaží využít nabízené městské anonymity, jež je v tomto případě přivedena až ad absurdum: „Každý, každý pospíchal, div se nepřerazil. Starý penzista odnaproti, o němž se například vědělo, že je léta upoután na lůžko, najednou chodil; důstojník ve výslužbě, který neměl ke květinám vůbec žádný vztah, který určitě ani doma žádný květináč neměl a musel si nejspíš vypůjčit od sousedky [...], nedopustil, aby tu jeho pavlač zela prázdná, jako na pranýři, bez penátů.“⁴⁵ Člověk se u Dvořáka snadno zaprodá do oné anonymity, odměřenosti jednoho člověka k druhému, jednolitosti.

Postavě příšlé z diametrálně odlišného prostředí – ze vsi – se nemusí podařit ve městě zapadnout, resp. to, aby na sebe nepoutal pozornost. Povídka *Kolik stojí pomeranč* shrnuje odlišnost dvou nesourodých světů města a vesnice v jedné větě: „Zakouzl se do něho po venkovsku, jako by to bylo jablko.“⁴⁶ Vesničana limituje v cizím prostředí jistá venkovská prostota (ryzí ve své podstatě) a neznalost některých věcí či mravů na vesnici nepotřebných, ve městě však samozřejmých.

---

⁴³ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 104.

⁴⁴ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 187.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž, s 52.

II. POJETÍ PRÁCE – ŘEMESLO VS. TOVÁRNA

K vesnici v díle Ladislava Dvořáka neodmyslitelně patří tvrdá práce. Vesměs každá rodina má kus pole, dobytek. Vedle svých občanských povolání každý musí pracovat také na svém hospodářství, což se projeví nutností zapojit celou rodinu. Každý má svou úlohu v denním (resp. ročním) rodinném koloběhu prací. Ani žena, ani děti nejsou z něj vyčleněni, všichni se na něm podílejí společně, stává se tedy jejich kolektivním dílem. Nikdo se tak necítí být nepotřebným, ale je nenahraditelnou součástí fungujícího celku. Tyto pocity jsou hlavně spjaty s přebíráním prací po starších sourozencích, kteří opouštějí rodný dům.

Jestliže někdo neplní své povinnosti, děje se tak vždy na úkor rodiny. Za otce, který pije, musí převzít určité činnosti syn, ještě dítě: „Pojď k nám. ‚Nemohu‘, řekl Janek, ‚maminka by neměla na čem uvařit večeři‘.“⁴⁷ Nebo dívka na smrtelné posteli: „Cítila svou neduživost jako provinění. Vidíte-li kolem sebe lidi, kteří pro spoustu práce nevědí, co začít dřív, jako tomu bylo u nás, a nejste-li vy schopni obsloužit sami své nemohoucí tělo, je to strašné.“⁴⁸

Také v rámci vesnické pospolitosti každý zaujímá své místo. To lze vidět i v takové věci, kdy, jak píše Dvořák, na vesnici odlišují od sebe činnosti stolaře a tesaře.⁴⁹ Tedy povolání, jež pro mnohé z nás mohou být synonymy. Pro svůj přínos celé vsi sem patří každý. Výlučnost mají dvě povolání: „Kovář a farář to měli na tom božím světě nejlepší. Bez těch dvou se lidé prostě nemohou obejít.“⁵⁰ Kněz doprovází člověka od kolébky po rakev, stará se o jeho duchovní život. Kovář figuruje na vesnici ve více polohách. Stává se „léčitelem“, když lidem trhá zuby. O dobytek se stará nejen v rámci běžně známé kovářské praxe, jakou je např. podkování koně, ale plní také funkci veterináře, děje-li se s dobytkem něco neobvyklého.⁵¹ Oba – farář i kovář – navíc mají pole působnosti po celé vesnici, a pak taky svůj „chrám“. Toto je staví do pozice těch, kteří do vesnického kolektivu patří, ale zároveň stojí někde mimo, nad ním.

Těžkou práci má ovšem podle autora člověk na vesnici za svou. Nemá pro něj podobu neutěšeného, těžkého údělu, času útrpného. Jednak by bez ní člověk

⁴⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 32-38.

⁴⁸ Tamtéž, s. 58.

⁴⁹ DVOŘÁK, Ladislav: Vykradená studentská skříň. In.: Revolver Revue 1999, č. 41, s. 167.

⁵⁰ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 55.

⁵¹ Tamtéž, s. 26.

neužil svou rodinu, jednak tvoří náplň všedního dne. Ale lidé v Dvořákově díle nepocítují, že by byla něčím, co je svazuje, nenaplňuje, jejich úděl je daný: „Kdybich tak například věděl / komu vrátit chudobu své matky / kterou našla na kamenitých polích / a přijala ji jako dar / jako jediný svůj dar.“⁵² Možná by ani nevěděli, co si počít v čase, který by nebyl naplněn prací. Stala se již jejich druhou přirozeností. Nezapomínejme ani tu skutečnost, že práce se zde většinou dědí z generace na generaci. Dědictví otců, kontinuita lidské činnosti, na to Dvořák často upozorňuje. A všechny tyto aspekty onu práci v jejich očích jaksi proměňují, posvěcují. Člověk v takovéto práci – jakkoli je nelehká, ba náročná – vidí smysl, protože již navazuje na něco, na někoho. Není pro něj prázdným pojmem, prázdnou činností. Ani v práci nechybí řád. Ten udává jak příroda, roční období, tak den jako takový. Když na to někteří nedbají, spálí se jako v případě dvou mladých studentů (*Kroužek veselých mládenců*), kteří tento rytmus pominou, když se snaží zavádět novoty v podobě pořádání vesnické zábavy v době nepříhodné, kdy mají všichni plné ruce práce: „Teď jsou lidi udřený jako koně, máme žně.“⁵³

Práce na poli, vlastní všem obyvatelům vesnice, dává obživu celé rodině. Tady však už nezáleží jen a pouze na člověku, na jeho snaze a chtění. Dvořák upozorňuje na uvědomění si vesnického člověka (narozdíl od člověka městského), že záleží také na přírodě, na Tom, který jí dal vzniknout. Existuje něco vyššího, co člověk nedokáže ovlivnit, na čem, na kom také závisí jeho úroda, nebo neúroda. Proto si Dvořákovi vesničané zachovávají jistou bázeň před věcmi vyššími, přirozenou pokoru. Svěcení neděle jako sedmého dne odpočinku se zde stále zachovává. Stalo se již přirozeností vesnických obyvatel a jeho porušení by bylo nemyslitelné. Příběh sedláka Matěje Kořána⁵⁴ je toho příkladem. Ten se v obavě o svou úrodu vzepře zažitému řádu, a setká se nejen se zamražením pohoršených sousedů krouticích v jakési hrůze nevěřičně hlavou nad jeho nepatřičným počínáním, ale také s vyšší mocí. Celá úroda mu přes noc shoří a on se tváří v tvář něčemu, co jej převyšuje, kaje. Dvořák tak ozřejmuje, proč vesnická pospolitost má blíže k Bohu. Souvisí to se zažitým řádem. Z tohoto důvodu také lidé na Dvořákově vesnici neřeší existenciální problémy. Víra v Boha jim na tyto otázky odpovídá.

Postavme si tyto aspekty do kontrastu s prací v městských továrnách

---

⁵² DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 75.

⁵³ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 90.

⁵⁴ Tamtéž, s. 423-425.

v padesátých letech, jak ji vyobrazil Ladislav Dvořák ve svém díle. Hrdinové tzv. próz z padesátých let se ke své práci nedostávají dobrovolně, ba naopak. Proto pro ně původní pojetí práce ztrácí svůj smysl, to v porovnání s tou, kterou buď vykonávali dříve sami, nebo v porovnání s prací tradičních řemeslníků, jak ji znají z domova na venkově. Ve městě a v továrnách lidé Dvořákových próz na nic a na nikoho nenavazují. V rodné vsi mohli navazovat na tradiční řemesla, která se jakožto povolání dědí často z generace na generaci. Dobrého řemeslníka si zde lidé cení. On nechává na každém výrobku vlastní stopu. V továrně je tomu podobně, jako v případě města, o němž již byla řeč: všichni jsou si rovni, nikdo nad nikým nevyčnívá, leda svou neobratností, ve stejném úboru a při totožné práci se popírá individualita každého, možnost jeho přínosu pro společnost pro jeho danosti, dary. Ty nemůže uplatnit při práci, ty nekorespondují s jednotvárnou činností dělníka v továrně. Práci v továrnách zastávají převážně stroje, u nichž lidé víceméně stojí, práce se odosobňuje, z výrobků se ztrácí „otisky prstů“ člověka. Lidé už svou práci nevydělávají pro sebe, pro svou rodinu, nýbrž pomáhají tzv. budovat stát, lepší svět. Práce na tom, co je všech a vlastně ničím, je vnímána protagonisty spisovatelových próz jako čas úmorný a bez vyššího smyslu. Spousta lidí nedělá to, co by chtěla, co umí, co je jejich povoláním, ale to, co musí, co na ně tak nějak vybylo: „Víte, kdo například vede tenhle zaplivaný lokál? Nikdo jiný než bývalý prorektor.“⁵⁵

Mnohdy vykonávají Dvořákoví pracovníci v továrnách úplně nesmyslné činnosti. V básni *Nový sysifovský mýtus* popisuje nesmyslnost práce i nesmyslnost celku takto: „Válíme je dál a dál, / třebaže se čím dál tím jasněji ukazuje, / že s žádným z nich nelze hnout z místa. // Pak přišli vykutálení a navrhli / odstranit kolkolem veškeré místo / a teprve pak balvany odvalit. // A ještě vykutálenější napadlo nepřiznat místu, / na které posléze balvany odvalíme, / statut místa.“⁵⁶ Na jednotlivých pracovních postech jsou naprosto nekompetentní osoby, např. v podobě tzv. papírových doktorů: „Doktor Dochtor míní, že smysl je v tom, aby co možná nejvíce lidí pracovalo v oborech, o nichž doposud neměli ani páru, o kterých v životě ani neslyšeli.“⁵⁷

Prostor továrny, viděný očima postav Dvořákova díla, popírá individualitu každého člověka, jeho danosti, dary, možnost osobitého přínosu

---

⁵⁵ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 319.

⁵⁶ DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994, s. 145-146.

⁵⁷ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 326.

pro společnost. V továrně pracují i inteligenti degradovaní ze svých postů, vyhození ze studií. Proto je tato práce nemůže naplňovat: „Nebylo to ovšem mé povolání, nýbrž jen zaměstnání.“⁵⁸ Vedle nich pracují lidé, kteří tuto práci mají za svou. Veškerá snaha sjednotit tyto odlišné typy se mívá účinkem: „Už samo to označení ‚lepší člověk‘, jak Doktorovi a mně po straně říkali.“⁵⁹ Jinakost je příliš okatá. Však Doktor Dochtor za všechny pronese smířlivou větu: „Jak to tak kolem sebe všechno pozoruju, já bych na středisku ani v nemocnici stejně nemohl obstát, já bych to na svou povahu nemohl dělat.“⁶⁰ Jakkoli ve svém novém působišti nezapadají do tak rozmanitého kolektivu, uchovávají si přesto svou vnitřní svobodu.

III. 50. LÉTA

Motiv města „u Dvořáka fungoval jako samoznak cizoty a tvrdě vnuceného údělu. Nyní se stává motivem určujícím, rozvíjeným ne už jen v protikladu k elementárním zážitkovým vrstvám dětství, ale samostatně, v rozsáhlé pocitové a situační škále“.⁶¹ Dvořák ve své tvorbě vyměňuje celý časoprostor, na jehož pozadí jsme dříve vnímali jeho dílo, tedy topos města a času – léta po roce 1948 –, prožívaný a viděný dospělým člověkem. Jeho texty teď „zachycují ten podivný svět, který vytvořil bolševismus. Myslím, že Láďa Dvořák jako jeden z mála vystihl přesně atmosféru tehdejší doby. To je něco hrozně těžkého, a je důležité, aby to dneska bylo na očích.“⁶²

Pocit nepatření do žádného kolektivu graduje právě v Dvořákových prózách z padesátých let. Hrdinové prožívají hlubokou osobní krizi. Do města přišli, aby zde studovali, aby něco dokázali sobě i ostatním, vždyť bylo skoro pravidlem, že z početné rodiny mohlo jít studovat jen jedno dítě – to nejnadanější. Proto také jsou ony pocity krize hlubší. Cítí křivdu i za celou rodinu, jež mu umožnila studovat: „Chlapče, jak jsi nám to jen mohl udělat, - (sic) vzlykla maminka, - (sic) utéct

---

⁵⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 310.

⁵⁹ Tamtéž, s. 339.

⁶⁰ Tamtéž, s. 318.

⁶¹ PETŘÍČEK, Miroslav: Veršem i prózou. In.: Host do domu 1966, č. 8, s. 58.

⁶² KRUMPHANZL, Rudolf: Ladislav Dvořák ve vzpomínkách, ohlasech a dokumentech. In.: Revolver Revue 1999, č. 41, s. 175.

ze škol. Co já se natěšila, že aspoň z tebe bude pán...“⁶³ A protagonisté zde po prověrkách na vysoké škole zůstanou bez prostředků, bez nároku na pokračování ve studiu, bez zasloužených diplomů, zato však s velkým otazníkem nad svou další budoucností. Aby mohli vůbec nějak dál existovat, jsou nuceni přijmout podřadnou práci, jež se diametrálně odlišuje od oborů, které studovali. Jejich doufání v budoucnost se stane minulostí, jejich sny se rozplynou. A tak vnímají, že nemají společnosti co nabídnout. Z elity společnosti se stanou jejími outsidersy. Prožívají hlubokou existenciální krizi: „Nejspíš ten můj divný a dávný pocit, že po všem tom zbůhdarmém šlapání po světě za mnou není nic vidět, žádné hmatatelné dílo.“⁶⁴ Je jim vlastní pocit zbytečnosti, nenaplněnosti života, jejich společníci se stávají nicota: „Nechutnám ptákům ani lvům / zášť zloba nic mě nežere“⁶⁵; „sebe mívám jedině své pole.“⁶⁶

Než dojdou Dvořákovi intelektuálové-outsideri ke smíření, utíkají od sebe, snaží se přehlušovat sami sebe. Hlučnost, proud řeči, vytváření si nadhledu, a to: „kdekoli a kdykoli části lidstva propadají velkolepým obecným ideám, jako je nacionalismus, industrializace, pokrok a podobně. Lidská část lidí je dohnána buď se zotročeně podrobit – a ničivým podrobením ovšem je i vzpoura proti realizaci těchto idejí – nebo se za účel osvobození smát.“⁶⁷ Smích je ovšem spíše zatím výrazem zoufalství než vyrovnanosti. Možnost úniku nacházejí v obklopování se přáteli, kteří mají podobný osud a činnost, jakož i ona jednotvárná a podřadná práce. Název povídky *Šavle meče* označuje i jiné východisko – alkohol: „Proto jsme obřad převlékání pravidelně končili rundou panáků. Jednak abychom si spravili chuť, [...] jednak aby se nám zamžilo v očích a my se na sebe začali dívat daleko milosrdněji, než to obvykle jsou s to ze soucitu udělat střízliví.“⁶⁸

„Protagonisty příběhů vede většinou intuice, chtějí dospět k nějakým výsledkům ještě před pochopením proč. Jsou štvanci, smutnými vzbouřenci, ale ženou se dopředu, nechtějí rezignovat, alespoň ne lacino.“⁶⁹ Hledají jistoty v tom novém nejistém světě, hledají své nové místo. Nepřijímají nové ideje, protože vědí, jak se na nich samotných podepsaly, protože uviděli, že pod pěkným obalem jsou

---

⁶³ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 295.

⁶⁴ Tamtéž, s. 305.

⁶⁵ DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994, s. 61.

⁶⁶ Tamtéž, s. 62.

⁶⁷ URBÁNEK, Zdeněk: *Kdo byl Ladislav Dvořák*. In.: *Host* 1992, č. 8, s. 112.

⁶⁸ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 324.

⁶⁹ DVOŘÁK, Jan: *Mnohorozměrné obrazy*. In.: *Plamen* 1966, č. 7, s. 159.

prohnilé a trouchnivé: „Pravdomluvný člověk by si měl držet dobrého koně, aby na něm mohl odjet, hned když promluví. Haufské přísloví“⁷⁰ Vidí absurditu celého dobového systému: „Celá knihovna Axióma nespátřovala nic absurdního, nic na hlavu postaveného, nic komického v tom, že tady proletáře, který vystudoval střední a vysokou školu o pražence, vyhazuje ze znárodněného podniku člověk, který platí milionářskou daň.“ Lidé převlékají kabáty, v nově nastalé situaci si malují růžovou budoucnost a odmítají minulost.

Ladislav Dvořák upozorňuje na to, že se vyprazdňuje obsah slov: „Slova se rozpadnou / Už dnes je cítit / sžíravou marnost / mezi hláskami / - (sic) zapadnou / mezi mrtvé věci / Nesrozumitelnost světa / s nimi vzroste.“ Doba hlásá líbivé a hlavně naučené fráze a hesla, jež jsou obsažné co do množství slov, ale prázdné co do vyznění. Navíc proslovy jsou pronášeny řečníky, kteří mnohdy ani nevědí, o čem hovoří: „Chvílemi říkal místo kolo koleso nebo koloběh, ale je také možné, že si to jen špatně opsal a že to teď prostě plet a packal. Jinak se držel ztuha ustálené formule. Hřímá, až se celá hala třásla, že už se zase kdesi kdosi chystá kolo dějin zvracet, ano že už je zvrací.“⁷¹ Dvořák si jakožto básník všimá vyprazdňování smyslu slov: „Mohli by mlčet / a pít honem slunce a déšť / když už doba zaorala hloub / hlouběji než vůbec sahá ornice / a vynesla nahoru jen sloj a jíl a jalovost.“⁷² Oproti tomu stojí stručnost, jednoznačnost, plnost vyjádření kováře, která však obsahovala vše potřebné, bez zbytečného balastu, beze lží. Básník dochází k radikálnímu závěru: „Můj bratře slovo můj bratře řeč / oklamávat obelhávat věrně / i mateřštinu vyplivnout i matčinu / vychrechlat všechnu lidskou řeč / nebude-li lidská – i češtinu“.⁷³

Dvořák upozorňuje na to, že „nová“ společnost rychle zapomněla na vše, co sloužilo, co mělo hodnotu: „Dvořák jde v tomto směru dál, když odřikává dlouhou litanii nad mrtvými, tj. nad zapomenutými slovy, nepotřebnými už v nových pořádcích a odloženými stejně lhostejně, jako se odkládají nebožtíci na hřbitovech: „Nechť je ti země lehká / čeledíne Svorníku / krčmáři Plucare / družbo Čepáku / kolářko Loukoti“ atd. až ke kovářce Srdni, která dala jméno celé sbírce.“⁷⁴

Tyto Dvořákovy postavy vidí, jak je celý systém hodnot vágní.

⁷⁰ DVOŘÁK, Ladislav: Sentence. In.: Revolver Revue 1999, č. 41, s. 171.

⁷¹ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 336.

⁷² DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 83.

⁷³ Tamtéž, s. 25.

⁷⁴ FUCÍK, Bedřich: Outsider se směje. In. Host 1992, č. 8, s. 60-61.

Popírají se ty dřívější osvědčené a místo nich se vytvářejí nové. Vzniká umělá kultura s novými hodnotami. V povídce *Opřený o dům*⁷⁵ rozebírají lidé cihly z kostela a staví z nich králíkárný a chaty. Víru člověku systém bere a místo ní mu nabízejí víru v člověka a socialistickou společnost. Jenže člověk tradičních hodnot ví, že síly lidí jsou omezené, protože existuje Bůh, který všemu dává smysl. Za nejcennější se začíná pokládat sama práce lidských rukou. Co tedy prací vzniká, není darem, ale vlastním úspěchem, kterého jedinec dosáhne vlastní pílí. Systém popírá Boha, ale klade člověku za vzor zbožštěné osobnosti, jejichž obraz musí být natolik přemalován, aby se oním vzorem mohl stát, až vlastně tvoří nového člověka. Společnosti se lze a ona buď slepě věří: „Ti prostí nebyli jen s to dohlédnout, rozpoznat – jenom věřili, věřili, věřili. – Jsme národ temný, temný, temný.“⁷⁶, nebo nevěří, potažmo věří z pohodlnosti: „Kterýkoli chomout / kterákoli popěnka / kterékoli klapky na oči / kterýkoli obrok / kterékoli místo při oji [...] ó jak si s nimi vykračujem.“⁷⁷

K uvědomění si něčeho vyššího dochází u Dvořáka i na tak profánním místě, jako je továrna. Nikdo nechce zaujmout místo, kde se stalo nějaké neštěstí v továrně, což hrdina komentuje slovy: „Takže i oni, říkal jsem si s žalem i radostí současně, jsou vydání všanc zásahům nadpřirozeného, nevysvětlitelného, i oni jsou zřejmě stejně zranitelní jako ti drvoštěpové, kameníci, políčkáři tam u nás na Vysočině. [...] Jsou ovšem vydání všanc i takovému kolu dějin, bohužel, kolu, které nikdo nikdy neviděl, což je vítaná okolnost, pro niž si je tolik řečníků oblíbilo, a které má podle všeho nahradit ony staré hrůzy nahánějící boží mlýny.“⁷⁸ Místo smrti člověka se stane mementem pro jedince jiného. Uvědomí si svou nepatrnost, pomíjivost vlastního života a neschopnost proti tomu nějak účinně bojovat, proto se obrací gestem kříže k Bohu, tedy k tomu Nejvyššímu. Tím dosáhne smířlivého efektu. Touží tedy po věcech vyšších, které jej přesahují: „Spravedlnost se žízni připomíná a hlad / je tělesná touha po spravedlnosti / Obojí chci Mám dost vši sytosti.“⁷⁹

„Jenže dutě znělo tehdy všechno, nejen zdi, nejen věci, i lidé. Hlas představeného, hlas učitelův, hlas speačkův, [...] Právě z lidských hlasů bylo nejvíc

⁷⁵ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 257-262.

⁷⁶ DVOŘÁK, Ladislav: Sentence. In.: Revolver Revue 1999, č. 41, s. 154.

⁷⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 76.

⁷⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 337.

⁷⁹ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 64.

patrné, že tam za slovy, tam v prsou, v srdci, dávno vyhasl všechn lidský cit, ba i pouhý zájem o los bližního, o vlastní los.⁸⁰ V kontrastu k nim stojí hrdinové Dvořákových povídek, kteří aspoň nezaprodali své vlastní svědomí, kteří v sobě našli odvahu vzepřít se obludnému systému, a tím na sebe nebezpečně upozornit. Hrdinové-outsideri jsou těmi, kteří jsou s to se orientovat: „Záchytných bodů tohoto axiologického postoje je v hodnotové hierarchii postav několik. Především je to vědomí rodových vazeb zřejmě v často připomínané postavě otce, v odkazech na rodný kraj i v užívání rodného hanáckého dialektu. S tím se pojí i neokázalá víra v nadosobní princip, v Boha, který hraje především roli duchovního azylu, stává se utěšitelem, smírcem a sjednotitelem v atomizovaném světě zmatených hodnot.“⁸¹ Ve znovuobjevení a uvědomění si věcí, které je přesahují, dochází i ke smíření postav se sebou samými. Mají kořeny, jen je třeba je objevit a dát jim podobu, jež bude jim vlastní, s níž se budou moci ztotožnit. Kontinuita s vlastními předky, kteří se za jiných poměrů nehrbili, ale žili podle svého nejlepšího svědomí, jim napomáhá vyrovnat se s přítomností. Nevisí ve vzduchoprázdnu. V jejich příkladu života hledají možnou podobu toho svého a touží po požehnání od předků, což je patrné např. z povídky *Vždycky to byla nějaká písnička*⁸², kdy dojde na „zjevení“ otce i celé rodiny v Šárce a k rozmluvě s nimi. Ona kontinuita s předky a vědomí, že člověka něco přesahuje, má smířlivý efekt, dává smysl i novému nesmyslnému světu: „Přirovnání k ničemu / A s ničím nejspíš souvislí [...] / Přesazení z vyšších poloh / jak horské stromy do nížin / Neřek bych že tu zdomácníme.“⁸³ Jedinou výhodou a výhrou člověka je potom podle Dvořáka to, že na světě nemá nic začátek ani konec, tedy ani čas strávený zde, není navěky. To pro něj ovšem neznamená, že by měl na život rezignovat. Právě naopak. Nesmí však toužit po pouhém přežívání, nýbrž po plnosti žití, po vyrovnání se sebou: „Chci svou bytost cítit na všech místech / Chci konečně už vědět kde je konec můj / kde začínám a kam a do čeho až ústím.“⁸⁴ Vzor má v životě předků, navíc ve svých rukou drží svůj vlastní život a ten je jeho dílem: „V člověku, který revoltuje svou nepřizpůsobivostí a žije v souladu s moudrým duchem svého rodu, vidí Dvořák opravdovou ‚sůl země‘,

---

⁸⁰ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 323.

⁸¹ ZELINSKÝ, Miroslav: *Slovník české prózy*. 1994.

⁸² DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 289-304.

⁸³ DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994, s. 64.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 41.

garantující plnost života a zpochybňující jistotu těch pasívních a mělkých.⁸⁵ Hrdinové-outsideri také nerezignují na svou vzdělanost. Literatura a umění vůbec se stávají častým tématem pro jejich debaty.

IV. PRINCIP HRY

IV. I. Dětský svět před zlomem

Jak se můžeme dočíst u Bedřicha Fučíka – nazírání prostřednictvím dětského hrdiny chápe u Dvořáka jakožto umenšování bolesti z lidského bytí, proto ona úzkost nedosahuje tak velkých rozměrů. A právě z toho důvodu pro dítě je zatím vše jen světem hry, fantaskna, že zatím neprohlédlo lidský úděl se všemi radostmi i strastmi, zůstává prozatím ušetřeno bolesti z pouhého bytí.⁸⁶ Ale i zde musíme rozlišovat. A sice dětského hrdinu, který žije opravdu v onom idylickém světě bez jediného zvratu a který staví svět na principu hry, a dětským hrdinou, jenž zakusil realitu života „dospělých“, a tedy u něj musí zákonitě dojít k proměně. Na vykreslení těchto podob používá Dvořák reálné životní historky resp. reálně možné.

Dvořák popisuje obě formy dětství nejvíce ve své povídkové prvotině *Ledňáček neodlétá*. Nejprve si však musíme vymezit první formu, abychom mohli přejít ke konfrontacím světa dětského a dospělého, světa žitého na bázi idyly, hry, fantazie vs. svět životní reality. Ony velké dětské oči se všemu bezostyšně diví, nad vším žasnou, vše je pro ně neznámé, velké, tajuplné, zajímavé: „Ty dvě oči nad vraty a ty tam za tím otvorem po vyraženém suku pozorně pozorují svět.“⁸⁷ Děti zatím totiž neopustily jistoty, které pro ně představuje domo., zatím nijak nezakusily zklamání z někoho nebo z něčeho. Žijí dosud v jakémsi životním vakuu. Podle Dvořáka si děti žádnou ze svých „jistot“ vůbec neuvědomují, přijdou jim samozřejmě. Hlubinu bezpečnosti pro ně představuje třeba domov. Ne pouze objekt – rodinný dům, otcova dílna, zahrada, pole, ale samozřejmě i lidé v nich – „bezchybní“ dospělí, tj. otec, matka, strýček a sourozenci. Když takovouto idylu dítě

⁸⁵ ZIZLER, Jiří: Ladislav Dvořák: Šavle meče (1983). In.: Český Parnas. Literatura 1970-1990. Interpretace vybraných děl. Praha 1993, s. 274.

⁸⁶ Srov. FUČÍK, Bedřich: Outsider se směje. In.: Host 1992, č. 8, s. 58.

⁸⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 19.

nepoznává, má tendenci si ji vytvořit. Za příklad nám pro toto tvrzení poslouží Cyrilkův smyšlený svět, kde mu slibují, že jej nebudou bít, a kde má navrch nad ostatními tím, že jim utíká na svém rychlém Ryzákovi. V tomto se zračí ona nepojmenovaná touha po domovu, jistotě a lásce.

Dvořák ukazuje toto období i z jiné, více charakteristické stránky – skrze hru. Dobu her zaštiťuje již zmiňovaný domov a hra zároveň takovéto bytí podporuje. Pro dítě má vše nádech velikosti, důležitosti. Tedy i to, co právě dělá, má pro ně samotné velký smysl. V povídce *Hra na havrany* si Devátý vyrábí kolečka. Dorazivší Osmý se snaží upoutat jeho pozornost, poněvadž mu chce něco důležitého říct, a tak mu mluví do jeho činnosti. To Devátého rozzlobí, protože se jedná jen o jeho hru, o jeho nápad, při jehož realizaci nechce být rušen: „Řekl Osmému, aby se nepletl do věcí, kterým nerozumí.“⁸⁸ Dítě v Dvořákově díle si hraje jen pro hraní samotné, pro danou chvíli a pro okamžité potěšení ze hry. Přestane-li je daná věc bavit, nahradí ji jinou. Samotnou hru si ani nepojmenovává, protože je pro ně žitou skutečností, nikoli smyšlenou činností. Co dělá, dělá se vším zaujetím a snahou. Všechny aktivity jsou spontánní, nijak předem promyšlené. V hru dokáže proměnit i všední činnosti, resp. v každodenní činnosti je schopno najít si pro hru prostor. Tak si při pasení krav hraje na harmoniku, práci na hospodářství zpřijemňuje vozením se na oji žentouru, při čekání na rodiče pozoruje vložky – doprovází jednu od spatření až po dopadnutí na zem. Anebo při těchto činnostech sní: Při čekání na rodiče o Štědrém dnu sní o vánočním stromečku a cukroví, při pasení hus spolu Osmý a Devátý sní o cestě na pouť, Janek a Osmý ve škole sní o knize, kterou chtějí společnými silami napsat a doplnit obrázky. Tento svět her a fantazie zatím děti Dvořákových povídek odlučuje od skutečného světa.

V tomto odstínu dětského světa vnímají Dvořákovi dětští hrdinové různé předměty a činnosti podle toho, co jim přinesou, z hlediska toho, proč jsou pro ně dobré, užitečné. Zavádění elektřiny do vsi se jich dotkne do té míry, že si uvědomí, že se dál nebudou moci vozit na oji žentouru a že natažené dráty by mohly ublížit vlaštovkám, jež by na ně chtěly usednout. Přinesení, potažmo nepřinesení vánočního stromečku si podmiňují plněním svých povinností – skládáním dřeva, slušným chováním. Na pouť se vydávají za účelem koupě harmoniky či sladkostí. Návštěvy sestry v Brně evokuje vození se v tramvaji a v autě se švagrem. Rovněž

---

⁸⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 17.

některé činnosti jsou jim takto dospělými prezentovány – např. půst o Štědrém dnu za účelem spatření zlatého prasátka.

Dospělí (ti nejbližší) pro děti v tomto „světě“ představují jedince bez vady. Děti k nim důvěřivě vzhlížejí, mají je za authority, věří, že jsou neomylní, že vše vědí, že v nich mohou mít svou záruku, mohou se na ně spolehnout. Postava otce – kováře zůstane v celém Dvořákově díle bez jediné záporné zmínky, stejně tak postava matky. Otcova dílna pro něj navíc představuje místo takřka posvátné. Zde otci „skutečně“ pomáhá, i když na spoustu prací ještě nestačí, zde je z něj „skutečný“ kovář. Co se ovšem proměňuje, je pohled na ostatní postavy.

Pro toto období je příznačná právě ona idealizace dospělých. Strýček Vondra budiž tohoto tvrzení příkladem. Osmý si strýčka Vondru heroizuje ruku v ruce se svým omezeným poznáním skutečnosti. Chlapec hledá vzory pro své chování, touží se tak jako všichni v jeho věku stát hrdinou: „Od strýčka Vondry, od hrdiny z první světové války, jsem chtěl dostat i souchotiny. Od hrdiny jsem se chtěl nakazit vším možným – a především hrdinstvím.“⁸⁹ Důvěřivé dětské oči vidí hrdinu jako toho, kdo koná velké skutky, a dětské uši slyší na velká slova. Neví ještě, že skutečné hrdinství musí hledat v něčem jiném. Dítě, které realitu ještě nezná, a vedle něho dospělý, jenž ji přijmout nechce, jenž před ní utíká, jenž ji maskuje mnoha slovy, svými útekami. Oba spojuje zjednodušené vnímání světa, jež člověka činí jaksi svobodným, osvobozeným od životní reality, avšak zároveň jej svazuje. U dítěte nezužuje tento pohled záměr, jen dosavadní nevyzrálou. Osmý opravdu vnímá strýčka jako skutečného hrdinu, bez okolků věří všem jeho historkám, má posvátnou úctu k jeho osobním věcem, zvláštní nádech má pro něj i čas, který strýček stráví u nich. To, že se objevuje sporadicky, znamená také to, že mu nezevšední. Také postavy montérů dostávají u Osmého až nepřírozené kontury, mají exotické rysy, nezvyklé oblečení, vybavení, zvyky... Novost jejich povolání, novost jejich samotného označení v sobě soustřeďuje indicie pro to, aby je Osmý takto vnímal – jako něco nepoznaného, velkolepého.

Dvořák popisuje vnímání světa dětmi takto – vnímají jej v mantinelech, které jim určili rodiče, na základě jejich příkazů a zákazů, protože jim věří, protože je mají rády, jsou na nich závislé. Neuvědomují si svou vlastní individualitu, prozatím jim takováto forma existence není nijak zatěžko. Jejich

---

⁸⁹ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 46.

vlastní přání a tužby jsou potlačeny, s ničím nemají problém. Dvořákovi dětští protagonisté této kategorie se cítí šťastni, aniž by své pocity pojmenovali, mají radost ze života, aniž si radost nějak uvědomují. Takovéto čisté dítě není schopno klamu, přetvářky, proto Osmý přiznává popravdě před pekařem, že školy nemá.

Dětské osazenstvo Dvořákových povídek dokázalo být citlivé jen k těm, k nimž mělo pěkný vztah (umírání sestry Marie), popř. ke zvířatům (již zmiňované vlaštovky a krávy, které páslo): „A v něm závodění krvežíznivých much a ovádů / Krev krev bzučely / A zatím dvě hladové kravky / teprve rvaly zelené listy a zelené stvoly [...] Vy krvežíznivci zlobil se chlapec / Mějte slitování ať do večera / napnou a zaoblí své splasklé bachory.“⁹⁰ Ale také kruté k těm, kteří nějak nezapadali. Děti mnohdy nepřemýšlejí nad svým počínáním, ani nad příčinami, neuvědomují si možná rizika, nebezpečí, důsledky. Posmívají se např. postiženému Cyrilkovi, jehož tím vyčlení z kolektivu dětí, kam by měl patřit. Pro svou odlišnost však zde nenáleží.

Dvořák vnímá právě takto bezstarostný život, kdy totiž nedošlo ještě k úplnému prozření. Dětství před zlomem se stává v jeho díle symbolem štěstí neuvědomovaného, ale přece tolik vzácného: „Takové chvíle zůstanou / místečka jasu hřejivého světla / Shrábni je srdce a spokoj se s nimi / Drž si je v skrytu a nedej je zanic / nebo by bylo po všem veta / Pohoda trvá / i když jsi zavalen ranami jako Job / Pohoda trvá to je to právě že ona / je uvnitř mnou chráněna a bráněna / nevýslovná pevnost.“⁹¹ Tyto chvíle nenáročnosti a prostoty se pro něj stávají majákem pro nelehký život dospělého. Zde vidí to místo, kde se setkávají dva „druhy“ lidí: „děti a jejich blízcenci – básníci“.⁹² A takový výrok jako „Lavice je zelená.“⁹³ se pro citlivého dospělého stává důvodem, pro který je ochotný bojovat za lepší, svět viděný jakoby dětskýma nezkaženými očima.

IV. II. Zlom v dětském světě

Vůbec první takovou známku přechodu do reality života popisuje Dvořák hned v úvodní povídce *Hra na havrany*, kde se Devátý jakožto nejmladší přesouvá z kolébky do postele k Osmému a navzájem se tahají o peřinu. Tady poprvé

⁹⁰ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 45.

⁹¹ Tamtéž, s. 50.

⁹² DVOŘÁK, Ladislav: Karel Hynek si hrával česky – böhmisch. In. Host 1992, č. 8, s. 80.

⁹³ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 131.

dochází k uvědomění si vlastního já, zde poprvé dochází k boji o nějakou pozici. Osmý a Devátý jsou tzv. „poválečníci“, ač jsou mnohdy proti sobě, musí držet spolu proti ostatním sourozencům právě proto, že jsou mnohem mladší než oni: „Osmý tušil, že propast, kterou mezi nimi a předválečníky vytvořila světová válka, je nepřekročitelná a nesmiřitelná, protože však s nimi musel žít v jednom stavení a na jednom dvoře, usiloval rozumně o jakés takés příměří. Jen Devátý tomu pořád nerozuměl.“⁹⁴ Devátý má výchozí pozici jakožto nejmladší nejsnazší. Osmý jej často napomíná a zlobí se, že se nechová, jak by měl: „Trápil se proto opravdově a právem, protože kvůli tomu mazánkovi to odnáší i on.“⁹⁵ Je starší a vnímá propast utvořenou válkou mezi ním a staršími sourozenci, snaží se hledat kompromis, jenže Devátý mu snahy kazí tím, že nechápe. U Devátého pak dochází k prvnímu střetu s realitou ve hře na poli s ostatními sourozenci a otcem. Už není tím, kdo všechny rozesmává, už není mazánkem, stejně ale při hře, kde už o něco jde, o prohru, neobstojí.

Nicméně tito přehlížení v očích starších získávají na důležitosti tím, že přebírají po jejich opuštění domova jejich práci. Rodiče jim svěřují úlohy, tímto se stávají „plnohodnotnými“ členy domácnosti. Zákonitě by měl v tomto momentu vymizet i čas naplňovaný pouze hrou, ale zatím i v tomto momentu dokážou čas práce proměnit na čas hry. V kontrastu s tím stojí pak dívka z povídky *Odrostala zoufale rychle*. Až příliš rychle odrostla dětským botkám. Nepřipravená. S mladšími sourozenci si už hrát ven nešla, a tak znuděně píše po okně. Dívce je svěřen úkol – má ohřát sourozencům večeři. Jenže dívka, hrající svou podivnou hru ne-dítěte a ještě ani ne-dospělé, je zabita plynem. Což lze také chápat jako „ránu z milosti.“⁹⁶

S dalším přelomovým okamžikem v životě dítěte se u Dvořáka setkáváme při ztrátě domova jako záštity nad jeho bytím. K té ovšem nemusí dojít až po přestěhování se či odejití mladého člověka z domova, jako se to například děje v povídce *Vincenc Pól, cestovatel*. Jakub se z dalek vrací proměněn skrze to, co viděl, co prožil, ale bez splněného očekávání. Poznává odvrácenou tvář světa, která nekoresponduje s jeho prvními představami o něm. Děje se tak už i tím, že se dítě vydává za hranice plotu kolem rodinného domu. Takový kontrast můžeme pozorovat v povídce *Boty z bláta*. Osmý a Devátý si již dlouho dopředu plánují pout'

---

⁹⁴ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 12.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, s. 29.

co všechno si na ní koupí atd. Tyto plány jsou podporovány bezstarostností života doma, v ničem nevidí žádný problém. Pak, když konečně nastane čas poutě, si nedočkavě zkrátí cestu a Osmý přijde o botu. Tak se plány tváří v tvář realitě rozplývají a z poutě nakonec není nic. Jako další moment opuštění jistoty domova – rodné vsi poslouží příklad povídky *Jsi šťastna, Aničko?* Prozatím se tak může stát u Aničky, že zůstává tomuto zlomu ušetřena. Nepochopí otázku po štěstí, není s to si uvědomit pocit neštěstí, protože zatím neopustila hranice domova, rodné vsi. Leč ani u Aničky se nemůže jednat o pouhou idylu. I jí se stalo jisté příkoří, a to že možnost studia byla dopřána jejímu bratrovi, nikoli jí.

Když se nezaměříme na domov, jakožto na místo a připojíme k domovu i osoby, které k němu náleží, vidíme další konfrontaci. Osmý žije takřka v idylické domácnosti. Zde neselhávají základní rodinné vztahy. Oproti tomu domácnost Janka, jeho kamaráda, narušuje otcovo opilství. To překročí i okruh témat, prožitků, které mají být vlastní chlapcům toho věku. Svět viděný jejich očima zůstává v mezích hry, snění, fantazie, jenže když do toho vpadne realita, narušuje rámec chlapeckých rituálů. Jeden se stydí před druhým za něco, co oni sami nezavinili a co by vlastně nemělo patřit do jejich světa. Naopak, mají do něj patřit jiné věci – maléry, prohřešky proti zákazům dospělých, rvačky mezi spolužáky, kamarády... Důležitost vidí ve zdánlivě banálních věcech, výjimečnost, skvělost spatřují např. ve vykloubeném prstu. Proto dojde ve vztahu mezi těmito chlapci ke střetu. Ze strany Osmého nemůže dojít ke vcítění se, k pochopení, protože on nic takového nezažil, a tudíž to nezná. Naopak u Janka se jedná o obvyklou záležitost. Tak si nemohou navzájem porozumět a jejich přátelství, dříve stavěné na vzájemném souladu „dvou umělců“, končí.

Vzájemné nepochopení u dětí, jež způsobuje jiná výchozí situace, panuje také mezi Osmým a Cyrilkem. On domov tvořenými lidmi vlastně ani nikdy nezažil: „Kam až sahá jeho paměť, ví, že žil v této stáji.“⁹⁷ Okolí, lépe řečeno ti, co je obývají, duševně ničí dítěti jeho svět. Cyrilkovi je vzat nejen čas dětství, ale dokonce i lidská důstojnost. Dospělí mu odpírají volnost, hru, bezstarostnost, zajištění, naopak se po něm vyžaduje výkon a zodpovědnost jako po dospělém. Proto se bude na dlouhý čas také mezi nimi klenout hluboká propast neporozumění: „Co chce říci? Jediný kovář Jakub Křížán by to mohl s jistotou povědět. Jeho syn

---

⁹⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 488.

ještě dlouho ne.“⁹⁸

Popření jistoty domova jako dosud ničím nenarušeného prostředí se rozplývá i Osmému. Stane se tak v momentě, kdy umírá jeho sestra Marie. „Byla mou chůvou, vychovatelkou a kamarádkou zároveň. Měl jsem k ní největší důvěru.“⁹⁹ Takovýto vztah musel umocňovat vnímání domova jako něco neochvějného, stálého. Leč již záhy se ukázalo, že tento stav nebude mít dlouhého trvání. Smrtí sestry Marie dochází ke ztrátě velmi blízké osoby. Chlapec vidí, jak je sestra navzdory své fyzické bolesti krásná, protože přijala svůj úděl, ale cítí i velikou bolest jejího srdce z loučení s blízkými, z toho, že musí již odejít tak brzy a navždy. Chlapec si poprvé uvědomí, že „neoddělitelná od nás / je bolest.“¹⁰⁰ I když k úplnému pochopení bolesti dojde později.

Tento zvrát ztráty jistot domova je však jen jedním v řadě. Jaké přelomy dál skrývají Dvořákovy povídky? Dítě dosud bez problémů respektovalo požadavky, přání, příkazy a zákazy rodičů. Ale v povídce *Brusle* nám Dvořák nabízí pohled na Osmého zatouživšího mít něco jen pro sebe. Ten zatlačí do pozadí své svědomí a brusle si i navzdory výčitkám nechá, navzdory tomu, že si dokáže pojmenovat skrze ledňáčka, své svědomí, správně svůj čin: „Získal jsem je podvodem.“¹⁰¹ Uvědomí si správně, že jeho počínání není v pořádku, že totiž klame otce a spolčuje se jakoby proti němu s „tím partykou starým Fuchsem“.¹⁰² Cítí, že se s radostí z bruslí nebude mít s kým podělit, cítí takovou vinu, že cesta domů se mu zdá velmi krátká. Pocítí poprvé v plné míře, co jsou to výčitky svědomí.

K rozčarování dítěte nedochází u Dvořáka jen v okamžiku, kdy něco špatného provedlo. Ba naopak i tehdy, kdy se zachovalo správně, avšak dospělými nebylo doceněno. V povídce *Sestra Marie* chlapec po pravdě před pekařem přiznává, že potřebné školy nemá, kdežto dospělý bratr, jenž tam byl s ním, by byl asi schopný zalhat ve prospěch věci, jej potom častuje poznámkou: „Jsi bluma.“¹⁰³ Musí mít v hlavě zmatek. Dalším příkladem, kdy dospělí v dítěti boří ideály, je povídka *Kolik stojí pomeranč*. Chlapec cítí vinu z toho, že se za pouhý pomeranč „zaprodal“, a stal se tak němým svědkem sestřiny nevěry, „zeptal se ho tedy statečně jako muž muže, kolik stojí pomeranč. A ten neznámý se místo odpovědi dal do bláznovského

---

⁹⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 30.

⁹⁹ Tamtéž, s. 59.

¹⁰⁰ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 26.

¹⁰¹ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 66.

¹⁰² Tamtéž, s. 67.

¹⁰³ Tamtéž, s. 60.

smíchu.¹⁰⁴ A tak v momentě, kdy se rozhodl zachovat nejčestněji, jak v té chvíli mohl, není jeho dobrý úmysl oceněn, pochopen, ba naopak je zesměšněn.

K události by zákonitě mělo dojít i v momentě, kdy dospělí nejen že nepochopí dětský svět, ale nedokáží se sami do toho „jiného“ světa přenést. Dvořák nám toto srovnání nabízí v povídce *Eburodunon*. Postava strýce Jakuba se však dovede do synovce Fanouška vcítit, protože se rozpomene na vlastní rozčarování z dětských let: „Vzpomněl si na své tehdejší zklamání, když mu řekli, že je to poslední drak, který tu žil. Ptal se na to tenkrát schválně několikrát, a když ho pokaždé znovu ujistili, že je to opravdu poslední drak, že už se nemusí žádného bát, div se nerozplakal. Proč má tedy vyrůstat, být velký a silný, když drak, se kterým se hodlal utkat, tu visí bezmocný?“¹⁰⁵ Jakub dokáže Fanouška ještě ponechat v onom dětském zázračném světě plném fantazie, poněvadž si sám ze své vlastní zkušenosti uvědomil, co to udělalo s ním samým v jeho letech.

K deziluzi dojde také v oblasti nahlížení na dospělé. Rodiče, jak již bylo řečeno, zůstali těmi, jejichž obraz zůstal neproměněn v celém Dvořákově díle. Ale přece jen dochází k jistému posunu. Otec-kovář nejprve neobstojí ve srovnání se strýčkem Vondrou: „Hledal jsem ve své mysli, co by otce nějak omlouvalo, ale nemohl jsem na nic přijít. Byl jsem z toho lítostí bez sebe.“¹⁰⁶ Přesto nebude jeho autorita nikdy zpochybňována. Kdy dochází k proměně bezmezného obdivování strýčka Vondry? Není to ani ve chvíli, kdy jej (Osmého) maminka varuje před tím, že má blechy, ani tehdy, kdy pozoruje, že se od něj začínají odvracet všichni lidé, ani tehdy, když už nerozbaluje svůj raneček, ani tenkrát, kdy slyší o Vondrovi podivné řeči, ani v okamžiku, kdy vidí, že strýček už chátrá. Stane se tak v momentě, kdy jej Vondra vezme na pouť a v lese se „sníží“ na jeho úroveň, kdy jej nechává vyhrávat při závodech. V tu chvíli pro něj ztrácí rysy obdivovaného hrdiny a naopak se mu začíná spojovat vše, co o něm vyslechl. Uvěří tomu nejstrašnějšímu, domněnce, že on sám se stává nástrojem Vondrovy pomsty. Nicméně z předešlé neochvějné úcty ke strýci, kterou promění trhlina, již se nepodaří zacelit, chce splnit ve své hlavě vytvořený úkol. Domnívá se totiž, že jej strýček vzal proto na pouť, aby mu pomohl zapálit, puškou, kterou mu koupil, rodný statek.

A tak díky všem těmto okamžikům, díky zásahu do dětského

---

¹⁰⁴ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Rok 1998, s. 54.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 46.

bezstarostného světa, díky všem událostem, které nastartují onen přerod dítěte, kdy ono najednou ztrácí posud neochvějně jistoty, se z dítěte postupem času a chodu událostí stává dospělý. Mění se jeho chápání světa, mění se jeho postoje k lidem, k jednotlivým věcem a událostem. Překračuje hranice domova, svět se pro něj rozšiřuje. Vytrácí se pro něj dosud to jasné, bezpečné, známé a jisté, a proto musí hledat novou rovnováhu. Ne vždy ji ovšem nalezne. Učí se přijímat radosti i životní rány samo za sebe: „Přišli jsme plavit své dny / vlastníma rukama.“¹⁰⁷. Učí se odpovědnosti za své skutky. Začíná si uvědomovat své vlastní pocity, přání, tužby. Dvořák v tomto momentu vybízí k činu: „Už nikdy usedavý pláč / to vzlykové rvaní o dech / Do klína plachty trávnice / ty trhej sám rvi chlapče / [...] a už ani muk / A pyšný bodlák srpem utni / Nelituj / Je dobré být i krávou / hovadem božím na světě / Bij se trhej / rvi se chlapče.“¹⁰⁸

V. PRINCIP PUTOVÁNÍ

Princip putování má u Dvořáka opět několik podob. Ta vůbec první se týká putování v pouhé oblasti snění, fantazie. Sny o daleké cestě jsou v tomto případě charakteristické jak pro dětské postavy, tak i pro postavy, jež věkem spadají mezi dospělé. Pro dítě cesta znamená něco velkolepého, tajuplného: „Pojedem spolu – říkával dědeček, / když jsem byl malý a hodně jsem stonal. / [...] Podivné bylo, že neříkal o naší pouti něco víc / A mnohdy jsem naléhal: Dědo, kam, kam, kam? / To ty jen tak, to jen že stůňu, vid’?“¹⁰⁹ Proto i představy o ní jsou dětským pohledem determinovány. K této cestě, naplánované ve stínu rodinného domku, pak buď vůbec nedojde, nebo je něčím negativním poznamenána. A to z toho důvodu, že hrdinové kvůli svému zúženému úhlu pohledu nejsou schopni uvědomit si všechna úskalí, jež s sebou jejich „výprava“ nese. Jejich záměr pro ně nemá trhliny. Tak třeba Osmý a Devátý: když si plánují svou cestu na pouť, nepřipouštějí si žádné nebezpečí, nevidí žádný důvod, proč by se neměla uskutečnit, proč by nedosáhli svých vytoužených cílů v podobě nové harmoniky, svezení se na ingišpíru, marcipánového husara... Ztráta boty všechny plány maří. Nicméně jako i snění a plány byly u těchto

¹⁰⁷ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 64.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 180.

dvou bratrů společně, tak i cesta po ztrátě boty je společná. V objeveném světě neselhává bratrská solidarita, ačkoli vztah bratrské dvojice bývá domácím prostředím narušován vzájemným soupeřením staršího s mladším. V povídce *Konec přátelství* mělo jít též o společnou cestu dvou kamarádů Janka a Osmého, dvou „umělců“. Ale neobstála tváří tvář realitě. V tomto případě se jejich cesty musely zákonitě rozejít, jelikož se mezi nimi vytvořila hluboká propast nemožnosti porozumění. Tyto cesty ovšem umocňují obraz domova jakožto útočiště před tím „opravdovým“ světem – to v případě Devátého i Osmého.

Sen o cestě, k jehož naplnění dojde, a všechny příčiny i konsekvence s ním spojené popsal Dvořák v povídce *Vincenc Pól, cestovatel*. Staví zde do protikladu Jakuba a cestovatele Vincence. Jakuba oproti cestovateli děsí a zároveň láká ona nejistota z dosud nepoznaného. Proto velmi obdivuje Vincence, toho, který dílem své flegmatickosti, dílem své omezenosti nedokáže racionálně nahlížet na možnost změny. Jakub se vedle něj zpočátku cítí nedospěle, má za to, že oproti Vincencovi není schopný se odpoutat od důvěrně známých míst a pustit se jen tak „nazdařbůh“ do světa: „Obdivoval jsem statečnost, se kterou se chystá opustit naši dědinu, rodiče, přátele a všechny známé v kraji. Já jsem si nikdy nedovedl představit, jak je člověku, který to dokáže.“¹¹⁰ Jenže Vincenc ještě také nikdy neopustil domov. Nakonec zůstává jen u slov, nikam se nevydá. Jeho nečinnost ovšem podnítí Jakuba, aby se sám vydal na cestu. Cítí se ve srovnání s matkou a otcem nedospělý, ví, že mu pořád něco chybí – odpoutání se od jistot domova: „Chtělo se mi pevně stanout jako oni pevně stojí.“¹¹¹ Tak u něj díky cestě dochází k proměně. Nabývá nejen životních zkušeností, ale potká také spoustu „...podivných lidí, všelijak rozvrácených“¹¹². Díky tomu všemu získává nový pohled na svět, na život, na sebe sama a v neposlední řadě i na Vincka. Oba se paradoxně setkávají ve vězení. Vincenc se tam dostává proto, že jeho životní styl byl až moc „volný“ (plánoval zároveň cestu, svatbu, založení firmy...), a Jakub proto, že se dokázal zbavit pout útočiště, která pro něj představoval domov v celé své obsaženosti (učinil tak ale v době, jež nebyla nakloněna takovým podnikům – v začátcích druhé světové války).

V autorových prózách se objevují i hrdinové, kteří jistotu domova

---

¹¹⁰ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 99.

¹¹¹ Tamtéž, s. 108.

¹¹² Tamtéž, s. 117.

postrádají. Proto jsou stále na cestách, ať už fyzicky, nebo v myšlenkách. Povídka *Cyrilkův únik* je takovým prototypem těchto historií. Jistota domova jakožto místa se v případě postiženého chlapce nenaplnuje. (Ne náhodou jejich rod nese příjmení Nedomové.) Proto sen zanedbávaného chlapce o cestě nemá podobu cesty za poznáním něčeho nového, velkého, skrytého, ale právě podobu onoho úniku do vysněného světa, kde se cítí být šťastný.

Symbolem věčného bytí na cestách se nám stává také strýček Vondra. Jeho výpravy mají společné rysy s Cyrilkovými úniky. Oba totiž před něčím utíkají. Oba spojují ony útky z bezvýhodné životní situace, z neschopnosti začlenit se do kolektivu. Věrným společníkem Cyrilka se stává smyšlený Ryzák, na jehož hřbetě se vydává do idylického světa dle vlastních představ. Ano, je tu někdo, kdo mu rozumí – kovář. Leč ten nad ním nemá žádnou pravomoc, resp. za něj nenese zodpovědnost, nemůže nijak zakročit, leda mu rozumět, soucítit s ním, na chvíli mu dát pocítit lidskou blízkost, a to je vše. Pobočníkem strýčka Vondry se stává malý chlapec – Osmý. Strýčka vidí nekriticky, jako opravdového hrdinu. Tak si mohou rozumět až do té doby, než oba přestanou hrát „hru“ na obdivovaného a obdivujícího. Dochází k prozření a jejich cesty se v tom okamžiku musí rozejít.

U Dvořáka dochází rovněž k putování studentů. Ti rozšíří ono spojení „já“ a „domov“ o „svět“: „Díval jsem se vůbec na všechny věci tady trochu svršku, jako člověk ze světa, který má plné oči neónových světel, uši zalehlé pouličním ruchem a šumem.“¹¹³ Díky všem těmto podnikům, opuštění rodného domu, rodné vsi, dochází u hrdiny k nevratné proměně. Ta však s sebou nutně nese i úskalí. Musí hledat svou novou cestu, své sebeurčení. Návraty domů se následkem toho stávají symbolem hledání vlastní identity, vlastních kořenů: „Jsem tu jistě proto, abych doplnil maminčino vyprávění o ohromující podrobnosti. Ach, přece k něčemu! Jen proto se po mně neslehla země, jen proto mě svět vyvrhl na rodný břeh jak oceán trosky lodi.“¹¹⁴ Když pak návraty nejsou skutečné, nýbrž jen „uskutečňované“ ve vzpomínkách, mají spíše charakter hledání vzorů pro své chování, odkazu předků, díky němuž může dojít k onomu sebeurčení. Poznání mu rozšiřuje obzory, a tak se na spoustu věcí dokáže dívat kriticky, i když ještě nedospěle. Ve světě se ten, kdo přišel z prostředí jiného, nemůže schovat za nějaká daná pravidla, zákazy, příkazy rodičů. Ty v „novém světě“ neplatí. Za to jsou postavy přinuceny vytvořit si samy

---

¹¹³ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 93.

¹¹⁴ Tamtéž.

svá pravidla, svůj řád.

Putování se však nemusí dít v prostoru jako v čase. Stává se také nejprve symbolem návratu do dětského světa, kdy život byl bezstarostný, než v něm došlo k zákonité proměně: „Držel jsem se svých stop / Když jsem se ohlédl, táhly se k obzoru / a byly pořád menší a menší. / Nejhezčí byly ty od bosých dětských nohou. / Napadlo mi, abych se po nich vrátil.“¹¹⁵ Ti, kdo se nejvíce hledají, jsou jedinci příšlí z prostředí venkova do města. V takto odlišném prostředí musí docházet ke konfrontacím, ke snaze začlenit se do naprosto rozdílného kolektivu. Existenční problémy se mění v existenciální. Tady, kde ztrácejí své kořeny, kde se vše zřejmé stává nejasným, člověk potřebuje na něco, na někoho navazovat. Cítí svou sounáležitost s ostatními lidmi: „Jsme písnička, co bývá v krátku dozpívána, / a co je třeba vědět: nezpívá se sama.“¹¹⁶ Hlavně však cítí svou příslušnost ke svým předkům: „hledají hroby pro své živé mrtvé / které nosí v sobě.“¹¹⁷

V předešlých případech nedošlo k tomu, že by se úplně narušil pocit bezpečí, který skýtal domov, že by došlo nenávratně k přelomení spojení s tímto jedinečným místem. Možnost návratu stále přetrvává. Jenže co v případě, kdy návrat možný není? Dvořák píše také o tomto velmi specifickém kroku do neznáma – smrti – v povídce *Sestra Marie*. Osmý se zde setkává s jiným, dosud nepoznaným typem cesty. Tváří v tvář smrti své sestry zatouží i on po stejné cestě, po níž se vydala ta, která mu byla „chůvou, vychovatelkou a kamarádkou zároveň“¹¹⁸. Ale ještě u něj nedochází k uvědomění si vlastní konečnosti, transcendentního přesahu. Jediné, co cítí, je přítomnost „...bolesti“, která je „sama sebe přemáhající“¹¹⁹. Z toho pramení ta bolest nad svou bezmocí, s níž sestře nemůže nijak pomoci, že ji nemůže ani následovat, ač by chtěl být s ní: „Přál jsem si, aby se její objetí nikdy neskončilo, aby její ruce na mé šíji nikdy nepovolily. Chtěl jsem, aby jejich tlak byl stále silnější, tvrdší, až bych vydechl navždy u ní a mohl věčně zůstat u ní. Přál jsem si poprvé zemřít.“¹²⁰

Čepovské chápání života jakožto pouti na zemi, putování ke smrti, se u Dvořáka objevuje až později. Uvědomuje si, že je tu ještě jiný domov, kam se jednou všichni vrátíme. Pro takovouto interpretaci nacházíme oporu v básni

¹¹⁵ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 184.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 181.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 73.

¹¹⁸ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 59.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 63.

¹²⁰ Tamtéž, s. 62.

Člověk se o co opřít nemá: „Přirovnání k ničemu / A s ničím nejspíš souvislí / [...] Přesazení z vyšších poloh / jak horské stromy do nížin / Neřek bych že tu zdomácníme.“¹²¹ V cíli pak dochází poutník k dokonalému poznání: „Až obklopí mne tmoucí tma, / pak uvidím, pak pochopím, pak porozumím.“¹²² Ovšem k němu vede ještě dlouhá cesta, která nemá podoby pouti jednoho jediného člověka: „Nevznesli jste se, ale zřítíli. Nechali jste tíživé tíživým, sami jste vzlétli, sami, sami. Tak se nevzlétá. Nevzali jste nic z tíhy země na svá křídla, jen jste pro sebe užili, jen jste se od ní odstrčili a vyskočili kousíček nad ni. A tomu říkáte vzlétnutí?“¹²³ Životní cesta člověka je Dvořákem chápána jako neustálé doprovázení ať mrtvými, tak živými. Touží po tom, aby život prožil jako dar, který dostal a který má odevzdat. Jde o jakousi rodovou hřivnu, jejímž je on, jeden z článků dlouhého řetězce rodu, také nositelem: „Učiň mne bleskem, kmitnutím padající hvězdy, ať na svou zemi dopadnu už jako světlo! Ach, ale jak lehkým se pojednou shledávám.“¹²⁴

Hlouběji se nad oním duchovním propojením rodu zamyslel Jan Čep ve své přednášce *Básník a jeho inspirační zdroje* z roku 1937. Říká v ní: „...třetí velikou vzpruhou bude obraznosti katolického básníka to, čemu se říká v křesťanské řeči *communio sanctorum*, obcování svatých, tj. vědomí o tajemném společenství živých a mrtvých, minulých i budoucích, kteří jsou svázáni poutem duchovního rodu, lásky i viny, vzájemné zásluhy a oběti. Věříme a víme, že nejsme nadobro odděleni od těch, kteří už odešli; oni mohou pomoci nám a my jim. Tím méně jsme v tomto smyslu odděleni od svých žijících bratří. Často jim sice nemůžeme pomoci fyzicky, přímým stykem s nimi – naše těla a naše vášně kladou mezi nás zdi často nerozborné –, ale můžeme se s nimi spojit skrze Boha, modlitbou a obětí, tím, že takřka naložíme celé jejich břímě na svá bedra. V duchovním životě křesťanstva je bezpočtu příkladů takové oběti zástupné, která je jenom napodobením a slabým odleskem oběti druhé božské osoby, díla Vykoupení. Žádné lidské utrpení by nemělo smysl, kdyby nebyl trpěl Kristus.“¹²⁵

---

¹²¹ DVOŘÁK, Ladislav: Hle nyní. Praha 1994, s. 64.

¹²² Tamtéž, s. 177.

¹²³ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 8.

¹²⁴ Tamtéž, s. 9.

¹²⁵ ČEP, J.: Básník a jeho inspirační zdroje. In.: *Rozptýlené paprsky*. Praha 1993, s. 30.

VI. OTEC-KOVÁŘ

Otce-kováře vyobrazuje Dvořák jako postavu výhradně kladnou. Jen v jediném momentě jej umenšuje v očích Osmého „velikost“ strýčka Vondry. Avšak ta se postupně vytrácí a otce již v jeho očích nic a nikdo nezastíní. Nikdy nedojde k narušení ideálu otce. Jeho dílna sama představuje prostor takřka až sakrální. Otcova kovárna a jeho ritualizovaná činnost dává jeho dětem jistotu. Když nedochází k žádnému jejímu narušení, je všechno v pořádku: „Probudilo ho zvonění otcovy kovadliny. To jsou čtyři hodiny.“¹²⁶ Místo, které dříve bylo tajemné proto, že bylo nahlíženo dětskýma očima, kdy vše bylo velké a hlavně otcovo, neztrácí ani „návraty“ zpět do těchto míst na své posvátnosti. Ovšem teď se proměnila na něco, co spojuje člověka s jeho předky, s jeho otcem, který sám o sobě představuje někoho obdivuhodného. Tak bývá otec i popisován – obrovské ruce, silné nohy, hlasitý smích, obr, v jehož ruce vypadá kladivo jako pouhá hračka.

Řemeslo kováře samo o sobě má Dvořák za jaksi výlučné: „Kovář a farář to měli na tom božím světě nejlepší. Bez těch dvou se lidé prostě nemohou obejít.“¹²⁷ Výlučnost kovářova povolání jej spolu s knězem staví mimo vesnické společenství, resp. nad ně. Stojí tak nad nimi, i když mezi nimi. Toto řemeslo v sobě nese výjimečnost, kterou pociťuje i sám kovář, že je to totiž práce hodná opravdového muže: „Je to řemeslo, zdůrazňoval, při kterém přicházejí ke svému všemky dobré vlastnosti muže. Síla a důvtip, obratnost a houževnatost.“¹²⁸ Kovář pracuje s živly – ohněm a vodou. Při své práci se stává tvůrcem, jeho práce je mytizována: „Kovařina, to není jen boj se živly, jako je oheň a voda, to není jenom styk s hrubými věcmi, kterým je třeba dávat tvar, ale i s živými věcmi, živoucí přírodou.“ Na Dvořákově vesnici kovárna patří mezi prostory mytizované i z jiného důvodu. Za kovářem vesničané chodí i jako za léčitелеm na trhání zubů, v neposlední řadě je také tím, kdo se stará o veškerý dobytek obce. Kovář ví, že není lehké být pro všechny ve vsi, ale zároveň vidí i tu krásu povolání. Proto tolik lpí na tom, aby jeho synové šli v jeho stopách. A to se mu do jisté míry daří, protože oni vzhlížejí ke svému otci, chtějí být jako on. Otec se jako řemeslník stává jediným možným předávajícím tohoto řemesla. Do toho však zasahuje matka, jež silněji vnímá

---

¹²⁶ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 405.

¹²⁷ Tamtéž, s. 55.

¹²⁸ Tamtéž, s. 57.

tu druhou stranu mince: „Tiché soupeřství mezi otcem a matkou. Otec chtěl, aby co jeho syn, co jeho krev, jak říkal, to aby byl kovář. Nedovedl si prostě chlapa jinak představit.“¹²⁹ Z toho pramení pozdější stesky, pocity méněcennosti básníka: „Vím mnoho mých básní / odložíš stranou a zklamán / zaboříš hlavu do zčernalých rukou.“¹³⁰ Vidí, že otcova práce oproti té jeho měla smysl, uplatnění: „Dvořák se zase trýzní vědomím, že kus reálné fyzické práce, která dává život novým hodnotám, stojí za víc, než celá jeho poezie.“¹³¹ Vedle něj se cítí jako ten, kdo nic nedokázal. Navíc jej jeho civilní povolání, krom toho, že není jisté, nenaplnuje, na rozdíl od otce, jenž své povolání přijímá i jako poslání.

Kováře-otce můžeme považovat takřka za vzor člověka: „Byla to písnička hodná muže, který má rozum i srdce a který jedno ani druhé nikdy a za žádných okolností nezapře a nezradí.“¹³² Je prototypem silného jedince, vzorem lidství, jenž tak dává celé své rodině jistotu a stává se i pro jiné oporou. Nikdy nepřestane být příkladem pro svého syna, na jehož odkaz se on upamatovává, když se sám dostává do úzkých: „Pamatuj si, že já si svoje v životě obhájil, a přál bych si, abys to taky mohl jednou říct o sobě.“¹³³ Otec platí za mluvčího „malých“ pánů, a tak se třeba i syn snaží upamatovat na podobnou situaci z života otce přirovnáním k té své. Poněvadž otec dokázal vždy zachovat chladnou hlavu, kontrolovat sebe sama. Udržel si ve všech situacích nadhled. Považuje otce za mluvčího, ačkoliv žádným velkým řečníkem nebyl, ba právě onen kontrast k mnohomluvnosti, měl ve své strohosti maximální obsažnost. Co řekl, mělo váhu.

VII. SEVŘENÝ STYL A ÚSPORNÉ VYKRESLENÍ POSTAV U LADISLAV DVOŘÁKA

V této kapitole budeme vycházet především z knihy *Poetika vyprávění* od Shlomith Rimmon-Kenanové, hlavně tedy z jejího rozdělení charakterizace postav (přímá, nepřímá a její další členění, zesílení analogií). Termín „událost“ budeme sledovat v mezích Lotmanova pojetí tohoto pojmu, které vymezil

---

¹²⁹ DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 57.

¹³⁰ DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994, s. 16.

¹³¹ OPELÍK, Jiří: *Chtějí být čtení*. Host do domu 1959, s. 36.

¹³² DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 296.

¹³³ *Tamtéž*, s. 301.

v knize *Štruktúra umeleckého textu*. K události podle něj dochází ve chvíli, kdy postava překročí své sémantické pole. Tím dojde ke konfliktu, od něhož se dál odvíjí děj.

Dvořák rozehrává příběh na malém prostoru. Mnoho v jeho příbězích zůstane nedořečeno, pointu povídky vysloví často v jedné jediné větě v jejím závěru. Postavy načrtává v několika málo tazích, vesměs však variantních. Vždy se soustřeďuje jen na pár rysů a s těmi pracuje. Mojmir Trávníček jej nazval „mistrem zkratky.“¹³⁴

Milan Uhde charakterizoval Dvořáka jako málomluvného autora¹³⁵, přičemž jeho motivaci k málomluvnosti přičítá hlubší důvod než je pouhé nalezení osobitého tvůrčího stylu. Její vyřčení samotným autorem vysledoval v povídce *Čoromoro*: „Psát se tak jako tak nic nedá, tedy přesněji, psát se dá, jen tisknout nelze ani řádku. Ale ono si to přijde najedno, protože nemožnost zveřejnit svou práci bere zároveň i samu chuť k ní.“¹³⁶ Svou myšlenku vyjádřil Uhde takto: „Je to málomluvnost těch, kteří věděli a vědí. Věděli i v době, kdy většina nevěděla nebo to předstírala, častokrát i sama před sebou.“¹³⁷ Pro tuto Uhdeho myšlenku, že Dvořák byl svou málomluvností nad věcí, můžeme najít oporu i v samotných prózách krásněveského rodáka. Postava otce nemluví mnoho, ale jeho slova mají maximální obsažnost. Dvořák se jako spisovatel snažil možná ve své době, kdy slova začínají ztrácet svůj význam, o tu samou „málomluvnost“, která však ve své podstatě říká mnohem více než přehršel slov.

Dialogy Dvořákových postav nebývají dlouhé, spíše je poznáváme skrze jejich vnitřní monology než na základě dialogů. „Upovídaných“ postav se u Dvořáka vyskytuje opravdu jen pomálu. Jednou z nemnoha hodně mluvících je prastrýc z povídky *Setkání*, kterého potkává mladík vracející se z cest. Mnohomluvnost tohoto člověka způsobuje jeho samota, z níž se chce „vypovídat“. Je očividné, že mu stačí pouhý posluchač – vnímá v něm spřízněnou duši – avšak posluchač ne ledajaký.

Paralelou k této postavě jsou pak intelektuálové-outsideri, kteří potřebují svou neútešnou situaci přehlušit slovy. Nestává se tak kdekoli, ale výhradně ve společnosti stejně postižených. Tyto typy hrdinů zažívají svou

¹³⁴ TRÁVNÍČEK, Mojmir: Básnické dílo Ladislava Dvořáka. Proglas 1994, č. 10, s. 63.

¹³⁵ UHDE, Milan: Řádky pro Ladislava Dvořáka. In.: Literární noviny, č. 13, 28. 6. 1990, s. 8.

¹³⁶ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 371.

¹³⁷ UHDE, Milan: Řádky pro Ladislava Dvořáka. In.: Literární noviny, č. 13, 28. 6. 1990, s. 8.

samotu ve společnosti obyčejných továrních dělníků, potažmo v režimu, který jim nedovoluje svobodně se projevit. Dlouhé rozhovory mají v jejich podání sloužit k analýze současného stavu, ke hledání něčeho podstatného, pevného ve světě, z něhož se vytrácí smysl, ke hledání pravdy: „Autor své postavy neomilostňuje osvobodivou řečovou aktivitou, která je právě u Hrabala schopna vytvořit nový, paralelní svět, v němž se na rozdíl od toho skutečného dá důstojně i radostně žít.“¹³⁸

K postavám mluvícím více můžeme zařadit i děti. Ty žijí neuvědomovanou bezstarostností, radost ze života. Mluví, protože chtějí něco „důležitého“ říci. Skrze jejich mluvu (dialogy, monology) je nemůžeme hlouběji poznat, ony spíše jen reflektují, co se děje. Patří k nim však také kněz z povídky *Chronos a kairos*, u něhož je proud řeči tím samým čím u dětí, totiž radostí z života. V tomto případě pak navíc ne bezstarostného, ale žitého v maximální oběti druhým, což jej činí šťastným. Jeho řeč navíc nezní vtíravě, strojeně a neosobně. Výjimečnost jeho řeči také spočívá v tom, že svému posluchači nabízí k rozhovoru témata, o nichž se jinde nemluví. Pro svého adresáta se tak stává cenným partnerem k dialogu.

Bývalí studenti Dvořákových próz, kteří byli určeni k tomu, aby druhým jednou dávali poznat skrze slovo, skrze daný text, nechtějí rezignovat na své poslání. Povídka *Něco jsem zmeškal* toto tvrzení dokazuje. Hlavní hrdina povídky v koloběhu denního života žitého z velké části v továrním prostředí, které z člověka činí nepřemýšlejícího tvora, zapomíná na svá ranní předsevzetí. Je na ně upozorněn od spolužáka, s nímž se již dlouho nevidá, ze strany, ze které by to nečekal. „Můj Bože, zvednout hlas. Není-li to ta má zlatá mince z dnešního rána? Není-li to přesně ona? A ke všemu mi ji podává člověk, o němž jsem si myslel, že si s ním dávno nemám co říci.“¹³⁹

K Dvořákovým postavám, jež naopak používají řeči k manipulaci druhých, k přesvědčování, aniž by snad sami věděli, o čem hovoří, resp. co tím chtějí říct, patří Qurin Mazel, modlař a především řečník na přednášce v továrně (*Archetypy*). Qurin Mazel mnohmluvnost používá k zakrytí nedostatků svých vlastních soudů. Jeho frázovitý způsob vyjadřování svědčí o tom, že se ve svých proslovech pohybuje jen na povrchu daného tématu a že v proniknutí hlouběji mu brání jeho pochopení. Tímto stojí chtě nechtě v protikladu studenta sice mladého, leč

¹³⁸ DOKOUPIL, ZELINSKÝ: Slovník české prózy 1945-1994. Ostrava 1994, s. 61.

¹³⁹ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 266.

upřímně hledajícího. Ten touží po odpovědích na své otázky a fráзовité repliky mu přijdou žinantní. Používání prázdných frází vygraduje do směšnosti na přednášce v továrně. Řečník zde zastupuje celý systém se svými líbivými hesly, nesmyslnými frázemi: „A ten, jenom co vylezl na tribunu, spustil o něm, o kole dějin. Jako včera na v rozhlase a předevcírem v televizi a předpředevcírem v městské knihovně na dětské besídce, všude byla řeč o něm, o kole dějin. [...] Chvílemi říkal místo kolo koleso nebo koloběh, ale je také možné, že si to jen špatně opsal a že to teď prostě pletl a packal.“¹⁴⁰ Řečníkův nic neříkající projev se nejen dočká výsměchu od intelektuálů-outsiderů, kteří řečníka převyšují svým intelektem, ovšem paradoxně zastávají nižší post, ale dokonce i od řadových dělníků. Jejich odezva je pak o to působivější. Starý dělník Dobš přednášku vystihl slovy: „Pěkný sračky.“¹⁴¹

Jestliže postavy hovoří málo, moc, anebo se schovávají za fráze, nemůžeme skrze takovouto řeč poznat jejich pravou tvář, nýbrž můžeme určit jejich úlohu v příběhu. Dvořák pracuje obdobně i s jejich vnější charakteristikou. Nikdy nevykreslí postavu kompletně co do vzezření nebo oděvu, klade důraz jen na některé aspekty. Těmi pak zdůrazňuje jejich funkci v příběhu, protagonisté se stanou symbolem něčeho. Montéři, kteří přijdou do vesnice zavádět elektriku, mají až exotické rysy – jsou osmahlí, chodí na vysokých botách. Neznalost elektriky, neznalost slova montér podtrhuje vidění těchto lidí jako vysokých a silných mužů. Stejně velikosti se dostává i jiné postavě. Zjevení otce v povídce *Vždycky do byla nějaká písnička* samo o sobě již vypovídá o jeho významu. Velikost otce pak podtrhuje taktéž zvýšenost jeho postavy sedící na skále. Jeho vojenská uniforma naznačuje, že se jedná o výjimečnou událost, kdy se hrdina objevil na životní křižovatce, na níž se rozhodl pro jeden směr (Po čistkách na vysokých školách ukončil studia.). Otec pak má vše rozsoudit rychlým „vojenským soudem“, neboť se vše stalo také rychle a není čas dlouho hloubat, jestli jeho volba byla správná.

Strýček Vondra je ve stejnojmenné povídce zpočátku nahlížen dětským zrakem, v němž se jeví značně idealizovaně. Dětským pohledem je vnímána Vondrova postava jako vysoká a nohy dlouhé (ty pak mohou být také symbolem putování). Raneček obsahující celý jeho majetek se už stává tajemným předmětem, předmětem uctívání, jenž dokresluje strýčkovu nestálost a nevypočitatelnost jeho objevení. Mladistvé vzezření Vondry a jeho chlapecká

---

¹⁴⁰ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 336.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 340.

ramena snad vypovídají ještě o jiné jeho stránce – nedospění. Blechy, vši a kašel jsou pak znakem toho, že o sebe příliš nedbá.

Popis muže, který se o sebe příliš nestará a který zlhostejnil sám k sobě, nacházíme v povídce *V sobotu odpoledne*. Mužova kůže je zašlá, nehty špinavé a neostříhané, vlasy prošedivělé a padají mu do očí. Jeho velké šedomodré oči jsou podlité krví. To vše vypovídá o bohémském stylu života muže, o jeho alkoholismu, o tom, že o sebe nedbá a že ani nemá nikoho, kdo by o něj pečoval, resp. pro koho by měl na sebe dbát. V závěru povídky nacházíme příčinu všeho: jeho manželka je mu nevěrná. Cyrilkovo hubené tělíčko (*Cyrilkův únik*), plandající kalhoty s roztřepenými nohavicemi, stébla slámy a špína ve vlasech dávají tušit, že je zanedbávaným a přehlíženým dítětem. To zvýrazňuje i jeho koktavá řeč.

Oproti tomu umírající sestru Marii (*Sestra Marie*) vykreslil Dvořák až v nepozemské, andělské podobě – kadeřavé prameny vlnitých nádherných vlasů, bílé zuby, pomněnkové oči, modrá barva, jež symbolizuje dálku, ale i věčnost. K poznání věčnosti má sestra velmi blízko. Když Dvořák popisuje dva bratry pracující na kamenitém poli (*Eburodunon*), použije opět jen pár tahů. Starší bratr je zamračený, ale též ramenatý a silný. Na staršího bratra doléhá tíha nutnosti uživit rodinu, a když tedy pracuje na zakoupeném poli, velmi tvrdém a kamenitém, nemůže si tedy příliš výskat. Mladší bratr je pak prototypem studenta, jenž je co do vzezření pravým opakem svého bratra. Žena staršího bratra nosí manželovo oblečení, šátek na babku, což rozhodně nejsou znaky ženy, která by o sebe nějak dbala. Uprostřed všech těch starostí na to nemá ani čas, ani prostředky. Mnohem jasnější popis postavy podle oblečení nacházíme v povídce *Opřeny o dům*. „Muž v dlouhém zplhlém pluviálu“ není nikdy jiný než kněz. Jeho na první pohled zvláštní chování pak na své podivnosti ztrácí.

Stejně jako s vnější charakterizací postav, jejich řeči zachází autor s vyobrazením činnosti postav. Znovu tedy zastupuje důležitou složku příběhu. Nemá nám přiblížit postavu, ale spíše její význam, roli v příběhu. Nejvíce používanou činností mající podtrhnout událost, je u Dvořáka hra. Ta vytváří dětem vlastní, zatím snový svět. Ten souvisí s neustálým objevováním nových věcí, dychtivostí, nedočkavostí. Dětský svět se v jistém momentu střetne s realitou. Ze střetu nevychází dětský protagonista neproměněn. K takovéto proměně stačí skutečnost, pouhé gesto, slovo dospělého. K chování, které dítěti bojí iluze o dospělých, můžeme zařadit moment, kdy se strýček Vondra snižuje ke hrám

s Osmým (*Strýček Vondra*), ba dokonce jej nechává vyhrát. Snížení degraduje strýčka v očích Osmého. Výsměch milence sestry v povídce *Kolik stojí pomeranč* pak u dítěte boří ideály čestného chování.

Cyrilek (*Cyrilkův únik*) žádné ideály nemá, žije svou skutečností, v níž má jedinou povinnost – pást krávy. Jenže i tuto práci vykonává špatně, nemá školy, je dementní, tedy nemá žádné vyhlídky do budoucna na lepší postavení ve společnosti. Jeho snění pak poukazuje na to, že sám s tím ani nebude moci nic udělat. Obdobné vytváření paralelní skutečnosti nacházíme znovu v povídce *Strýček Vondra*. V ustavičném Vondrově putování se nemusí skrývat jen blíže nespecifikovaná touha po dobrodružství, ale i docela „obyčejné“ utíkání před sebou samým, před svou minulostí. Každým svým dalším náhlým objevením a následným zmizením na sebe prozrazuje, jak je nestálý, jak jej jakýsi neklid žene stále z jednoho místa na druhé, aby zde znovu a znovu hledal něco, co tu kdysi pozbyl, popř. vůbec nenabyl. V momentě, kdy dokonce přestává rozvažovat svůj uzlíček, můžeme mluvit o Vondrově rezignaci, stárnutí, chátrání. Útěky před pronásledováním cizím člověkem či vlastním svědomím nacházíme u postavy z povídky *V sobotu odpoledne*. Pronásledování prvního typu zvýrazňuje nejistotu a neklid doby, pronásledování druhého typu pak muž utápí v alkoholu. Ten se stává znovu prostředkem k vytvoření si paralelního, tzn. lepšího světa.

Tvůrčí činnost, jež slouží k vyzvednutí některé z Dvořákových postav, nacházíme např. v postavě kováře – spisovatelova otce. Kovářova práce s „živly“ – ohněm a vodou podtrhuje mytizaci jeho postavy. Jeho práce je potřebná na celé vesnici, což jej činí nepostradatelnou součástí vesnické pospolitosti. Tím se stává, jak již bylo řečeno, osobností, která stojí mimo vesnickou společnost. Proto kovář dokáže soucítit s Cyrilkem, jenž stojí také mimo vesnické společenství, jenže na opačném pólu. Kovář si také může dovolit vykročit z ustáleného modelu chování ostatních – jediný se zastane Cyrilka tím, že mu přistaví žebřík, když malý nebožák visí – drže se jen za prsty – vysoko na patře seníku nad tvrdou půdou dvora, později se dokáže také vzepřít pánům při odvádění kontribuce (*Vždycky to byla nějaký písnička*).

Činnost narušující jakýsi řád, úzus dodržovaný v dané společnosti, pozorujeme v Dvořákově povídce *Když ve městě prší*. Nejedná se zde ovšem o rozšafnost postavy, která si to díky svému postavení může dovolit. V pavlačovém domě existují nepsaná pravidla, která nemají být porušována, aby lidé nevyčuhovali

z řady. Jeden z nájemníků se pokusí zažitému pořádku vzepřít, vzápětí se k němu přidávají i další. Jelikož však neunese následky plynoucí z toho, že spustil lavinu, že na sebe příliš upozornil tím, že byl prvním, kdo se odvážil vzepřít, navrací se zpět ke starým pořádkům, navíc s omluvou.

Tím, kdo se naopak nebojí vyčnívat z řady, je postava kněze (*Opřeny o zed'*), který hlídá zbytky kostelních zdí. Navzdory rozmarům doby, navzdory odklonu lidí od církve se snaží dostat svému poslání. Stává se symbolem stálosti starých hodnot. To, že rozmístí miny kolem ruin kostela a jako jediný zná plán jejich rozmístění, z něj navíc činí symbol toho, kdo jako jediný zná cestu k životu, nebo smrti. Za znak stálosti ve světě plném změn lze považovat také matku z povídky *Vlak, který nikdy neodjel*. Věrnost a stálost mateřské lásky trvá, přestože uplynulo už mnoho let. Matka z povídky čeká denně na stejném místě, ačkoli šance na návrat syna jsou den za dnem menší, ačkoli bylo nádraží přesunuto jinam. Také Doktor Dochtor (*Jak hromady pobitých ptáků*) se přes výhodné nenamáhavé zaměstnání v antikvariátu nebojí riskovat své pohodlí ve prospěch „starých hodnot“, a tak zachraňuje cenné knižní tituly, které jsou posílány do stoupy. A že je za tuto svou záslužnou činnost vyhozen? Nic nemůže být lepším poukazem na absurditu celého systému. O ní ostatně svědčí i nesmyslné úkoly plněné v továrních halách, především však to, že tuto práci vykonávají lidé, kteří k ní nemají ani vztah, ani žádné předpoklady (*Šavle meče, Archetypy*).

Stejný odstup u Dvořáka nalzáme u jeho popisu prostředí. Nevyobrazuje zcela do detailu prostor, v němž se situace či děj odehrává. Vykresluje jej jen do té míry, do jaké to má posloužit tomu, co chce říci. Na jeho pozadí pak rozehrává příběh. Vezměme si nejprve prostředí domova. Pojetí domova se nejdříve u Dvořáka zužuje na rodinný dům, otcovu kovárnu, zahradu, pole, rodinné příslušníky. Všechno toto představuje nejdříve prostor úkrytu, bezpečí. Chronologicky se nejprve proměňuje domov, který představuje rodinný dům. Mezi jeho zdmi dochází k prvnímu „boji“, to když si dítě uvědomí samo sebe a bojuje o své místo v rámci celku, což Dvořák naznačil v úvodu povídky *Hra na havrany*: „Když Devátý povyrosl tak, že už mu počínala být kolébka malá, přestěhovali ho do postele k Osmému. Spávali potom spolu nohama proti sobě a tahali se o jednu peřinu. Osmý si dost nemohl na svého nájemníka zvyknout.“¹⁴²

---

¹⁴² DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998, s. 10.

Přichází také k uvědomění si nesourodého postavení mezi mladšími a staršími, což zákonitě vede i ke sporům mezi nimi. Domov se tak proměňuje v jakési malé bojiště, na jehož pozadí se postupně dotváří individualita každého dítěte.

Domov v Dvořákově díle ztrácí na své kompaktnosti odchodem některých jeho členů. Jedná se v první řadě o případ, kdy se starší odcházejí učit řemeslu. Mladší za ně v duchu nepsaných zákonů přebírají domácí práce, čímž se stávají „plnohodnotnými“ členy domácnosti a zároveň jsou vytrženi z času bezstarostných dětských her. To ovšem neznamená, že už by v jejich světě nebylo pro hru místo. V dalším případě je odchod některého z členů spojen se svatbou. Dvořákův Osmý tak například cítí, že bratr jeho problémy upozaďuje ve prospěch své nevěsty (*Sestra Marie*). Jako poslední případ narušení celistvosti rodiny, který pak představuje jakýsi kaz na celém chápání domova, u Dvořáka figuruje smrt. Konkrétně smrt sestry (*Sestra Marie*) znamená pro Osmého ztrátu nejbližší bytosti, uvědomění si přesahu člověka a první prožití bolesti, jež pro Osmého představuje prozatím problém neobsažný slovy. Smrt jednoho nebo obou rodičů pak představuje nenávratnost domova jakožto útočiště. V povídce *Lesní droužka* se postava ve snu vrací do dětského času, v němž není místo pro starosti. Ale i sen se končí příchodem do světnice v rodném domku, která zapáchá plísní a kde leží maminka na smrtelné posteli. Domov v pravém slova smyslu nikdy nezažila jiná postava – Cyrilek (*Cyrilkův únik*). Ten smrtí rodičů postupně pozbyl všech výsad syna – dítěte a stává se trpěným méněcenným bratrem mladého statkáře.

S rodinným zázemím, které selhává již ve svém jádře, se setkáváme u Dvořákových postav – již zmiňovaného Cyrilka a také Janka (*Konec přátelství*). Oba se s tímto faktem vypořádají jinak. Cyrilek si vytvoří svůj paralelní ideální svět, Janek předčasně dospěje. Nicméně oba do jisté míry setrvávají ve světě hry. Další typ „bezdomoví“ zažívá postava strýčka Vondry. Svým neustálým cestováním si vytvoří celou síť náhradních „domovů“. Po tom svém vlastním pak touží vlastně pořád a jednou se do rodné vsi a k rodnému domu dokonce vydá. Skutečný návrat zde by byl ale těžší, protože, jak můžeme vytušit, bariéru netvoří místo, ale lidé v něm.

Jistoty domova zanikají rovněž v momentě, kdy jej lidé Dvořákových próz opustí. Ano, stále se mají kam vracet, ale ve světě jsou mu fyzicky vzdáleni. Oni sami se pak z každé cesty vracejí nějak proměnění. Mezi těmi, kdo si již „osahali“ dálky se všemi jejich výhodami i nevýhodami, a těmi, kdo zatím neopustili

rodnou hroudu, se klene propast neporozumění. Tuto změnu můžeme pozorovat u Jakuba a Aničky (*Jsi šťastna, Aničko?*). Oba již mají jiný vnitřní svět – jeden obohacený, druhý zúžený. U malého děvčete Ryčky (*Husy do Brna*), které střídavě navštěvuje školu a střídavě vypomáhá rodičům v hospodářství, se setkáváme s cestou, jež v ní zanechá veskrze negativní vzpomínky. Setkala se zvlí pánů, před níž musela ustoupit i autorita jejího otce. Vysněná cesta Osmého a Devátého v povídce *Boty z bláta* zase dává dětským protagonistům poznat, že realita může za snem pokulhávat jako člověk při chůzi v jedné botě. Vábivé tajemství dále okouzlí i mladého muže Jakuba (*Vincenc Pól, Cestovatel*). Jeho cesta tam a zase zpátky se stává symbolem dospění mladého člověka.

Prostředí města pak u Dvořáka slouží ke zdůraznění pocitů postavy – odcizení, nejistoty, mnohosti. Ale důležitý je i čas. Podle Jaroslava Meda Dvořák ruku v ruce s motivem města tematizuje „každodennost socialistického světa. Vidí ho jako bizarně absurdní karneval, v němž žijí jeho outsideři“.¹⁴³ Tovární haly a dílny pak o to více kontrastují s vnitřním životem intelektuálů-outsiderů. Celá nesourodá pospolitost továren ukazuje na absurditu celého systému.

Zvýrazněním jedné nebo hned několika složek nepřímé charakteristiky – řeči, vnějšího vzhledu, činnosti, prostředí – dochází ke zvratu, události. Nacházíme sice i příklady koordinace, ale ty nejsou vůbec častým jevem. Jeden z nemnoha případů se objevuje např. v povídce *Vánoční: Osmý a Devátý* mají svou představu o tom, jak by chtěli prožít Vánoce. Otec nejprve dobře neodhadne jejich dětské tužby po stromečku, ozdobách, cukroví, ale po pochopení jim pomůže k naplnění této představy. Další prolnutí lze vidět v povídce *Na foukací harmoniku*, kde Osmý dokáže proměnit i čas práce (pasení krav) na hru.

Častější jsou pak případy analogie. Po jejich porušení dochází k události, která příběh posune. Ať už se jedná o podobnost mezi postavením kováře s Cyrilkem, kteří každý po svém stojí mimo kolektiv a do jistého momentu spolu mohou vytvářet paralelní světy, nebo o dosti výraznou analogii mezi postavami intelektuálů-outsiderů a všech těch vesnických podivínů. Paralela se koneckonců vytváří také mezi postavami a prostředím. Domov u některých dětí představuje opravdu onen bezstarostný svět, vesnice se svou „jednoduchostí“ chrání od nejistot dalek, světa (*Jsi šťastna, Aničko?*). Pak také stejně může působit město se svou

---

¹⁴³ MED, Jaroslav: *Spisovatelé ve stínu*. Praha 2004, s. 210.

uspěchaností, nepokojem a zde navíc doplněné o nejistotu let padesátých. Houkání sanitek (*Křik racků*) navozuje atmosféru nervozity, strachu, pavlačový dům (*Když ve městě prší*) zas dokládá snahu o jednodušnost v mnohosti, snaze nevyčleňovat se ničím z „kolektivu“ města. Princip putování strýčka Vondry (*Strýček Vondra*) pak vytváří shodu mezi postavou a činností, kdy ony věčné útky svědčí o Vondrově vnitřní nestálosti, jak již bylo řečeno. Protikladně můžeme naopak hovořit o knězi z povídky (*Opřený o dům*), kdy naopak jeho setrvávání dokládá jeho věrnost svému poslání. Podobných paralel pak v Dvořákově díle můžeme najít více.

Stejně pracuje Dvořák i s kontrastem. Nejpatrnější je asi mezi slovy a činností postav. Kovářovo slovo má váhu a stává se i mementem pro jeho syna, kdežto povrchní fráze je všem leda pro smích. Vesničanova přítomnost ve městě (*Zaklepat na lístky růží*) dokládá, že do tohoto jiného světa zkrátka nepatří. Jakýkoli nejemný zásah dospělého do světa dítěte nabourává dětským hrdinům jejich dobu bezstarostnosti, hry...

ZÁVĚR

Nabízí se tedy otázka – je Ladislav Dvořák nostalgikem, nebo existencionalistou? Z pohledu autorky této práce jednoznačně existencionalistou. Čas dětství sice Dvořák v několika povídkách vykresluje v přívětivých konturách, avšak toto období brzy pozbývá své prvotní líbivosti. V některých momentech Dvořák dětské hrdiny ponechává v jejich světě (*Eburodunon*, *Vánoční*), ale i u nich můžeme tušit, že zákonitě musí ke střetu dojít tak, jako se to děje u jiných dětských hrdinů. Střet se začíná projevovat uvědomováním si vlastního já, se ztrátou jistot, které domov a rodina představují, počátkem vnímání reality. Dětství tedy oním ideálním světem bez chyby být nemůže. Vždyť i povídka *Lesní droužka* o tom vypovídá. Začíná se nejprve snovým návratem do období dětství, kdy se vzpomínající jako školák vydával za maminkou na ostružiny, ale jak končí? Příchodem do světnice, která zapáchá plísní. A co víc, maminka zde leží na smrtelné posteli. Nelze se do času dětství vrátit, ale prožitek dokonalé bezstarostnosti před zlomem v dětském životě se stává (jak již bylo dříve v textu uvedeno) pro hrdiny v dospělosti cennou vzpomínkou do časů horších.

Jak je patrné ze všeho předešlého, prostor vesnice také nijak Dvořák neidealizuje. Problematizuje ji, když poukazuje na krutost vesničanů k lidem z jejich pospolitosti, na tvrdou práci zde, na špatné stránky zdejších lidí. Ale bere si z ní vzory, které mají postavy uchránit v nejistém světě města, ale i komunismu. A co je těmi pilíři pro život v takovém problematickém světě – řád, jenž na vesnici stále existuje, žití života a ne pouze jeho přežívání, odkaz předků, otcova čestnost a nepoddajnost novým náladám ve společnosti. Postava otce-kováře zaštiťuje celý řád vesnice, je mytizovaná, což jí umožňuje průchodnost sémantickým polem, vymyká se pro svou výjimečnost vší determinaci, stává se vzorem. Po odchodu z rodné domoviny, ve městě, v nové společenské situaci si musí hrdina vytvořit vlastní systém hodnot, jejichž dodržování dá také celému jeho životu řád. Ten potřebuje každý člověk, chce-li svůj život žít a ne pouze přežívat. Chce-li žít v plnosti, navzdory měnícím se ideálům společnosti...

Převzatý systém hodnot naučený z dětství, přejatý z vesnické společnosti se může stát právě jen vzorem, protože nejen hrdina se s postupujícím věkem proměňuje, ani svět, celá společnost změnám neuniká. Ba co víc, zaniká

i starý řád vesnice. V padesátých letech je nastolen nový řád společnosti, který pohrdá dědictvím předků, zaměňuje hodnoty. Zůstává v ní sice rozlišení mezi prostorem sakrálním a profánním, ale naprosto v odlišných odstínech (vzhledem k dřívějším poměrům). Hrdina Dvořákových próz, který opravdu hledá hodnoty nepomíjející, se snaží poctivě hledat své místo, opravdu žít svůj život, stát se nějak potřebným, dostává se do problému, kdy musí hledat svou ztracenou životní orientaci v nových pořádcích.

Pokouší-li se Dvořák jako básník vnucovat nám svou útrpnou skutečnost, ke které je prý odkázán jakožto básník, musíme souhlasit s Františkem Hrubínem, jenž celou generaci obvinil ze stylizace. Argumentem proti této stylizaci budiž slova Jiřího Opelíka: „Básníci mezi laudátory nebývají, smysl jejich práce tkví jinde.“¹⁴⁴ A proto i některé Dvořákovy básně (hlavně ty z jeho prvotin), v nichž se nám pokouší vnucovat své postavení vyhoštěnce-básníka, nejsou cenné. Však pozdější Dvořákova tvorba už do patosu nejde. Spíše naopak. Snaží se už o poctivé hledání smyslu lidské existence. Nestylizuje se do pozice vyhoštěnce-básníka, nýbrž vyhoštěnce-člověka. Člověka, který se musí rozhodovat v těžkých životních situacích života – pro dobro, nebo zlo. V tomto postoji Ladislav Dvořák jako spisovatel už dokáže obstát, ostatně jej naznačil již v *Předmluvě o ledňáčkovi*. Staví zde do kontrastu let pro let samotný, nebo let s nějakým cílem – paralela života přežívaného, nebo prožívaného, života pro sebe, života obětovaného. Na konci vyslovuje přání pro život žitý tím druhým způsobem – jako oběti: „Učiň mne bleskem, kmitnutím padající hvězdy, ať na svou zem dopadnu už jako světlo! Teď. Ach, ale jak lehkým se pojednou shledávám.“¹⁴⁵ Paralelu ke svému životu nejprve autor hledá v postavě otce, později už i Krista.

---

¹⁴⁴ OPELÍK, Jiří: Skládání in moll. In.: Literární noviny 15, č. 22, 28. 5., s. 4.

¹⁴⁵ DVOŘÁK, Ladislav: Jak hromady pobitých ptáků. Praha 1998, s. 9.

ANOTACE

Vendula Štefelová

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Básnická a prozaická tvorba Ladislava Dvořáka

Ladislav Dvořák's Poetry and Prose

Mgr. Petr Komenda, Ph.D.

počet znaků: 112476

počet příloh: žádné přílohy

počet titulů použité literatury: 31

Klíčová slova: padesátá léta, outsiderství, existencialista, domov, princip hry, dětství, vesnice, město, práce, strohost.

Tématem této bakalářské práce je dílo Ladislava Dvořáka, spisovatele, jenž patří k tzv. mlčenlivé části generace spisovatelů, kteří začali tvořit po druhé světové válce. Autorka vychází z předpokladu, že spisovatelova próza i poezie se doplňují. Sleduje dílčí motivy Dvořákovy tvorby, jakými je domov, princip hry, dětství, putování, vesnice, město, lidská bolest, padesátá léta, životní outsiderství, práce, řemeslo, továrna, postava otce. Pokouší se nalézt paralelu mezi Dvořákovým stylem psaní a atmosférou doby padesátých let.

Keywords: the 50's, outsider, existentialist, home, principle of the game, country, city, work, austerity.

The theme of this thesis is the production of Ladislav Dvorak, a writer who belongs to the so-called silent generation of writers who have begun to form after the Second World War. The author assumes that the writer's prose and poetry are complementary. She monitors sub-themes of Dvorak production, such as the home, the principle of the game, childhood, pilgrimage, country, city, human pain, the 50's, outsiders, work, craft, factory, figure of father. She attempts to find parallels between the style of Dvorak's style of writing and the atmosphere of the 50's.

LITERATURA

- DOKOUPIL, Blahoslav a ZELINSKÝ, Miroslav: *Slovník české prózy 1945-1994*. Ostrava 1994.
- DVOŘÁK, Jan: *Mnohorozměrné obrazy*. Plamen 1966, č. 7, s. 159.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Jak hromady pobitých ptáků*. Praha 1998.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Hle nyní*. Praha 1994.
- ELIADE, Mircea: *Kováři a alchymisté*. Praha 2000.
- ELIADE, Mircea: *Posvátné a profánní*. Praha 2006.
- JANOŮŠEK a kol.: *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha 2007.
- JIRSA, Jaroslav: Dvakrát Ladislav Dvořák. In.: *Impuls*, 12, 1966.
- KENANOVÁ-RIMMONOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno 2001.
- KOŽMÍN, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří: *Na tvrdém loži z psiho vína. Česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno 1998.
- LOTMAN, Jurij M.: *Štruktúra umeleckého textu*. Bratislava 1990.
- MÁLKOVÁ, Iva: *Adresát František Hrubín. Dopisy F. Hrubína, J. Seiferta, J. Strnadla, E. Frynty*. Brno 2010.
- MATYS, Rudolf: Nová básnická řada. *Práce*, 141 1965.
- MED, Jaroslav: *Spisovatelé ve stínu*. Praha 2004.
- MENCLOVÁ a kol.: *Slovník českých spisovatelů*. Praha 2000.
- MILOTA, Karel: Prostota jako východisko. *Plamen*, č. 6, 1966, s. 149-150.
- OPELÍK, Jiří: Chtějí být čtení. *Host do domu*, 36, 1959.
- OPELÍK, Jiří: Krystalizace. *Host do domu*, 5, 1965, s. 79.
- OPELÍK, Jiří: Skládání in moll. *Literární noviny*, 22, 1966.
- PAPOUŠEK, Vladimír: *Existencialisté*. Praha 2004.
- PETŘÍČEK, Miroslav: Veršem i prózou. *Host do domu*, 8, 1966, s. 58.
- SLAVÍK, Ivan: Ladislav Dvořák. In.: *Souvislosti*, 3, 1992, s. 6-9.
- Téma: Ladislav Dvořák. In.: *Host*, 8, 1992, 51-116.
- Téma: Ladislav Dvořák. In.: *Revolver revue*, 41, 1999, s. 149-234.
- TRÁVNÍČEK, Mojmír: Básnické dílo Ladislava Dvořáka. *Proglas*, 10, 1994, s. 62-64.
- UHDE, Milan: Řádky pro Ladislava Dvořáka. In.: *Literární noviny*, 13, 1990, s. 8.
- URBÁNEK, Zdeněk: Jak neslavit narozeniny. In.: *Literární noviny*, 33, 1990.
- URBÁNEK, Zdeněk: Menhiry podél cest. In.: *Zvláštní případy*. Praha 1993, s. 113-127.
- USPENSKIJ, Boris: *Poetika kompozice*. Brno 2008.

ZÁBRANA, Jan: *Celý život*. Praha 1992.

ZIZLER, J.: Ladislav Dvořák: Šavle meče. In.: *Český Parnas*. Praha 1993.